

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**Ρωμανού του Μελωδού κοντάκιον
«Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς»:
Κριτική Επανεκδοση και Παρατηρήσεις**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Αθανάσιος Παπαδόπουλος
Α.Ε.Μ.: 60104

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μαρία Τζιάτζη-Παπαγιάννη, Καθηγήτρια

Κομοτηνή, 2024

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Ρωμανού του Μελωδού κοντάκιον
«Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς»:
Κριτική Επανεκδοση και Παρατηρήσεις

Αθανάσιος Παπαδόπουλος
Α.Ε.Μ.: 60104

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης υποβλήθηκε στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης για την απόκτηση του τίτλου μεταπτυχιακών σπουδών ειδίκευσης στη Βυζαντινή Φιλολογία – Παλαιογραφία.

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μαρία Τζιάτζη-Παπαγιάννη, Καθηγήτρια
2ο Μέλος: Γρηγόριος Παπαγιάννης, Καθηγητής
3ο Μέλος: Θεώνη Κολλυροπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια

Κομοτηνή, 2024

DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF CLASSICS AND HUMANITIES
DEPARTMENT OF GREEK PHILOLOGY

POSTGRADUATE COURSE
«TEXTS AND CULTURE»

MASTER DISSERTATION

Romanos the Melodist's kontakion “On the Christ's Resurrection and on the ten drachms”: Critical Reedition and Observations

Athanasios Papadopoulos
Registration Number: 60104

A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master in
Byzantine Philology - Paleography, Department of Greek Philology,
Democritus University of Thrace.

COMMITTEE OF EXAMINERS

Supervisor: Maria Tziatzi-Papagianni, Professor
Member 2: Grigorios Papagiannis, Professor
Member 3: Theoni Kollyropoulou, Assistant Professor

Komotini, 2024

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέως (παρ. 2 του άρθρου 202 του Ν.5343/1932).

Βεβαιώνεται ότι ο Αθανάσιος Παπαδόπουλος είναι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι έχει αναφέρει ή παραπέμψει σε αυτή, ρητά και συγκεκριμένα, όλες τις πηγές, από τις οποίες έκανε χρήση δεδομένων, ιδεών, προτάσεων ή λέξεων, είτε αυτές μεταφέρονται επακριβώς (στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνεται ότι αυτή η εργασία με τίτλο «Ρωμανού του Μελωδού κοντάκιον 'Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς': Κριτική Επανάδοση και Παρατηρήσεις» είναι πρωτότυπη και προετοιμάστηκε από τον κ. Αθανάσιο Παπαδόπουλο προσωπικά ειδικά για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κείμενα και Πολιτισμός» του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Η συγγραφή της εργασίας πραγματοποιήθηκε εξ ολοκλήρου από τον κ. Αθανάσιο Παπαδόπουλο, υπό την καθοδήγηση και τις υποδείξεις της επιβλέπουσας Καθηγήτριας, κ. Μαρίας Τζιάτζη-Παπαγιάννη, και κατά τη διάρκεια εκπόνησης και συγγραφής της εργασίας τηρήθηκαν τα προβλεπόμενα από τον νόμο και τον αντίστοιχο εσωτερικό κανονισμό του Τμήματος. Έγιναν πλήρως σεβαστές οι Αρχές της Ακαδημαϊκής Ηθικής και του Κώδικα Δεοντολογίας, οι οποίες απαγορεύουν την παραποίηση των ερευνητικών/πνευματικών αποτελεσμάτων, την αναφορά ψευδών στοιχείων, την κατάχρηση της διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων και τη λογοκλοπή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
A. Γενική Εισαγωγή.....	8
Conspectus Siglorum.....	9
B. Κριτική Επανεκδοση.....	10
Γ. Παρατηρήσεις.....	31
Γ1. Κριτικές-Φιλολογικές Παρατηρήσεις.....	31
Γ2. Μετρικές Παρατηρήσεις.....	39
Γ2.α. Παραλλαγές και Υποπαραλλαγές.....	39
Γ2.β. Η έγκλιση του τόνου.....	43
Βιβλιογραφία.....	45

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Το κοντάκιο «Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς» εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἕξι ὕμνους ποὺ συνέθεσε ὁ Ῥωμανὸς ὁ Μελωδὸς με θέμα τὴν Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Ὑπάρχουν τρεῖς πλήρεις, κριτικὲς ἐκδόσεις τῶν πρωτότυπων κοντακίων τοῦ Ῥωμανοῦ: ἡ ἐλληνικὴ (ἀπὸ τὸν Νικόλαο Τωμαδάκη), ἡ ἀγγλικὴ (ἀπὸ τοὺς Paul Maas καὶ Κωνσταντῖνο Τρυπάνη) καὶ ἡ πιο πρόσφατη ἡ γαλλικὴ (ἀπὸ τὸν J. Grosdidier de Matons). Ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες ἐκδόσεις, μόνον ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ περιέχουν τὸ προαναφερθέν κοντάκιο. Ἀντικείμενο τῆς παρούσας διπλωματικῆς ἐργασίας εἶναι ἡ κριτικὴ ἐπανεκδόσις τοῦ κοντακίου με βάση τὶς δύο αὐτὲς ἐκδόσεις, ἀλλὰ καὶ με βάση τὴν παράδοσις τοῦ μοναδικοῦ χειρόγραφου κώδικα, τοῦ Patmiacus gr. 213 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐργασίας ὑπάρχει σύντομη εἰσαγωγὴ με βασικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ περιεχόμενό τῆς καὶ γιὰ τὸ ὑπὸ μελέτη κοντάκιο. Ἀκολουθεῖ ἡ κριτικὴ ἐπανεκδόσις συνοδευόμενῃ ἀπὸ κριτικὸ ὑπόμνημα καὶ ὑπόμνημα πηγῶν, ἐνῶ τὸ τελευταῖο κεφάλαιο ἀποτελεῖται ἀπὸ παρατηρήσεις σχετικὰ με τὴν κριτικὴ τοῦ κειμένου καὶ τὸ μέτρο τοῦ κοντακίου (μετρικὲς παραλλαγές, προβλήματα ἐγκλισης).

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ:

1. Ῥωμανὸς ὁ Μελωδὸς
2. Κριτικὴ Ἐκδόσις
3. Ὑμνογραφία

ABSTRACT:

The kontakion “On the Christ’s Resurrection and on the ten drachms” (Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς) is one of the six hymns composed by Romanos the Melodist with the theme “Christ's Resurrection”. There are three complete, critical editions of Romanos’ original kontakia: the Greek (by Nikolaos Tomadakis), the English (by Paul Maas and Konstantinos Trypanis) and the most recent the French (by J. Grosdidier de Matons). Of the abovementioned editions, only the English and the French contain the aforementioned kontakion. The subject of the present thesis is the critical reedition of the kontakion based on these two editions, but also based on the transmission of the unique handwritten codex, by Patmiacus gr. 213 of the monastery of St. John the Theologian of Patmos. The beginning of the work contains a short introduction with basic information about the content of the work and the under study kontakion. This is followed by the critical reedition accompanied by a critical and source apparatus, while the last chapter consists of remarks concerning the textual criticism and the meter of the kontakion (metrical variation, problems of enclisis).

KEYWORDS:

1. Romanos the Melodist
2. Critical Edition
3. Hymnography

A. ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Το κοντάκιο «Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς» κατατάσσεται στην κατηγορία των λεγόμενων «γνήσιων» κοντακίων του Ρωμανού του Μελωδοῦ. Οι κυριότερες κριτικές εκδόσεις που διαθέτουμε για το συγκεκριμένο κοντάκιο είναι δύο: η έκδοση των Paul Maas και Κωνσταντίνου Τρυπάνη¹ στην Οξφόρδη (στο εξής Maas – Τρυπάνης) και η μεταγενέστερη παρισινή έκδοση του J. Grosdidier de Matons² (στο εξής G.d.M.). Ακόμη, είναι από τα λίγα κοντάκια που δεν εκδόθηκαν στους τέσσερις τόμους του Νικολάου Τωμαδάκη.³ Και οι δύο εκδόσεις το εντάσσουν σε μία ομάδα ἑξι ὕμνων που συνέθεσε ο Ρωμανός ο Μελωδός με κεντρικό θέμα την ἀνάσταση του Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εδώ, η θεματολογία, ὅπως δηλώνει και ο τίτλος, είναι διπλή: αφενός αναφέρεται στην παραβολή της γυναίκας που εἶχε δέκα δραχμές, ἀλλὰ ἔχασε τη μία, και, μετὰ ἀπὸ ἀναζήτηση, κατάφερε να τη βρει (Λουκ. 15, 8-9), αφετέρου στο χαρμόσυνο γεγονός της Ἀναστάσεως του Κυρίου. Ἡ διήγηση της παραβολῆς των δέκα δραχμῶν και οι σχετικές με αὐτὴν ἀναφορές ἀρχίζουν ἀπὸ τον α΄ οἶκο και ολοκληρώνονται στον ἑνατο στίχο του γ΄ οἴκου, ὅπου ο Κύριος ἐρχεται στον κόσμο, για να ἀναζητήσει κι αὐτός το χαμένο δημιούργημά του, τον πρωτόπλαστο Ἀδάμ, και να το ἐλευθερώσει ἀπὸ τα βάθη του Ἄδη. Για να συμβεῖ αὐτό, πρέπει να ἀνεβεί πρώτα στον σταυρό. Με αὐτὴν ἀναφορά, ο ποιητὴς συνδέει τα δύο θέματα μεταξύ τους και μας εἰσάγει στο θέμα της Ἀναστάσεως, το οποίο κυριαρχεῖ στους περισσότερους στίχους του κοντακίου (ἀπὸ τον δ΄ οἶκο μέχρι το τέλος). Παρουσιάζεται η κάθοδος του Χριστοῦ στον Κάτω Κόσμο, ο ἔντονος διάλογος του με τον Ἄδη και, τέλος, η ἀνάστασή Του και η ἀπελευθέρωση των κεκοιμημένων ἀπὸ τα δεσμά του θανάτου.

Ἡ χειρόγραφη παράδοση για το ὑπὸ ἐξέταση κοντάκιο (ἀλλὰ και για μερικά ἀκόμα) εἶναι πολύ ἰσχνή. Ἐνῶ για πολλοὺς ὕμνους του Ρωμανοῦ διαθέτουμε ἀρκετὰ χειρόγραφα,⁴ αὐτός ο ὕμνος (ὅπως και κάποιοι ἄλλοι) παραδίδεται σε ἓνα και μόνο πολύ σημαντικό, γενικά για τα κοντάκια του Ρωμανοῦ, χειρόγραφο, τον κώδικα 213 της Ἱεράς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο (γνωστό και ως codex Patmiacus 213), στα φύλλα 130^v-133^v. Το γεγονός ὅτι ο Πατμιακός κώδικας ἀποτελεῖ codex unicus για το κοντάκιο μας, φανερώνει ὅτι οι ὅποιες προσπάθειες βελτίωσης και διόρθωσης του κειμένου, καθώς και η συμπλήρωση των φθαρμένων σημείων,⁵ που ἔγιναν σε αὐτὴν τὴν έκδοση, στηρίχθηκαν κατὰ κύριο λόγο εἴτε στη μέθοδο της εικασίας εἴτε σε προτάσεις και συμπληρώσεις που ἔκαναν οι προηγούμενοι εκδότες.

Στην παρούσα μελέτη, επιχειρεῖται μία νέα κριτικὴ έκδοση του κοντακίου, για τὴν ἀποκατάσταση κατὰ τον μέγιστο δυνατό βαθμὸ των «αθεράπευτων» χωρίων που

¹ P. Maas / C. A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica: cantica genuina*, Oxford 1963 (στο εξής Maas – Trypanis, *Cantica*), 201-209 (ἀρ. 27).

² J. Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode, Hymnes*, IV, Paris 1965 (στο εξής G.d.M., *Hymnes*), 565-601 (ἀρ. 45).

³ N. B. Τωμαδάκης, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι: ἐκδιδόμενοι ἐκ πατμιακῶν κωδίκων*, Α΄-Δ΄, Ἀθῆναι 1952-1957.

⁴ Για τὴν χειρόγραφη παράδοση των κοντακίων του Ρωμανοῦ, βλ. Maas – Trypanis, *Cantica* xxv-xxviii, και G.d.M., *Hymnes* I 24-33.

⁵ Στα φύλλα που παραδίδουν το κοντάκιο, ἔχει «σκορπίσει» η μελάνη κοντὰ στο σημεῖο της στάχωσης και ἔχουν προστεθεῖ χάρτινες λωρίδες. Ἄλλοτε διακρίνονται μετὰ βίας κάποια ἀπὸ τα πρώτα γράμματα των λέξεων και ἄλλοτε δεν διαβάζονται καθόλου οι λέξεις.

υπάρχουν, ιδίως στην έκδοση των Maas – Τρυπάνη, και ορισμένα σημεία, για τα οποία οι δύο εκδόσεις προτείνουν λύσεις που δεν είναι πάντα τόσο ικανοποιητικές. Στο κριτικό υπόμνημα, αναφέρονται οι γραφές του κώδικα που προτιμούν οι δύο εκδόσεις (μαζί με τις εικασίες που προτείνονται με επιφύλαξη), ενώ δηλώνεται πάντοτε η «πατρότητα» της διόρθωσης που υιοθετείται.⁶ Οι αποκλίσεις που παρουσιάζονται στις εκδόσεις ως προς τη συμπλήρωση του φθαρμένου κειμένου,⁷ σημειώνονται επίσης στο υπόμνημα, και στο κυρίως κείμενο κάνω χρήση των ορθογώνιων αγκυλών, για να καταστήσω σαφές ποια γράμματα κατάφερα να διαβάσω στο χειρόγραφο και από ποιο σημείο ξεκινώ να συμπληρώνω. Το κριτικό υπόμνημα συνοδεύεται από υπόμνημα πηγών-παράλληλων χωρίων. Επίσης, της κριτικής έκδοσης έπεται ένα κεφάλαιο με παρατηρήσεις, σχετικές με την κριτική του κειμένου και το μέτρο. Ως προς τον χωρισμό των στίχων του προοιμίου και των οίκων ακολουθείται (για πρακτικούς λόγους) η έκδοση του G.d.M., και, όπου το κρίνω απαραίτητο, αλλάζω τη στίξη που έχουν οι εκδόσεις.

Για το μέτρο, ως επί το πλείστον, ακολουθείται, κατά προτίμηση του συγγραφέα, η χειρόγραφη παράδοση, επαναφέροντας, όπου είναι εφικτό, την ισοσυλλαβία των στίχων. Η έγκλιση ή η διατήρηση του τόνου στην αρχική του θέση γίνεται σχεδόν πάντοτε σύμφωνα με το χειρόγραφο, χωρίς τάσεις υπερδιόρθωσης και παράλογου τονισμού λέξεων⁸ για την αυστηρή τήρηση του μέτρου. Μάλιστα, στο κεφάλαιο των Παρατηρήσεων, γίνεται αναφορά στις μετρικές ομοιότητες και διαφορές που παρουσιάζονται ανάμεσα στους στίχους κάθε οίκου του πραγματευόμενου κοντακίου, σχεδόν πάντοτε βάσει του χειρογράφου και των προσθηκών του γράφοντος, και επισημαίνονται χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφορετικών «πρακτικών» σχετικά με την έγκλιση του τόνου, οι οποίες υπάρχουν στον κώδικα και στους εκδότες.

CONSPECTUS SIGLORUM

G.	Grosdidier de Matons
Kr.	Krumbacher
P	codex Patmiacus 213
O	editio Oxoniensis
O ^M , O ^{Tr}	editores editionis Oxoniensis (Maas – Trypanis)

⁶ Το ίδιο πράττω και στις Παρατηρήσεις, όπου πολλές φορές αιτιολογώ γιατί συμφωνώ με τη συμπλήρωση ή τη διόρθωση του εκάστοτε εκδότη.

⁷ Οι αποκλίσεις συμβαίνουν, επειδή, κατά πάσα πιθανότητα, ο κώδικας δεν ήταν καθόλου (ή πολύ) φθαρμένος, όταν συντασσόταν η έκδοση της Οξφόρδης που προηγείται χρονικά της γαλλικής.

⁸ Παραδείγματα τέτοιου είδους παρατονισμένων λέξεων υπάρχουν στα κοντάκια που περιλαμβάνονται στην έκδοση της Οξφόρδης, βλ. Maas – Trypanis, *Cantica* 514-516. Κάποιες υιοθετούνται και από τον G.d.M., σε ορισμένα κοντάκια της έκδοσής του, π.χ. βλ. Παρατηρήσεις για ις' 1¹.

B. ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗ

f. 130v

Κοντάκιον εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ κυρίου καὶ εἰς τὰς δέκα δραχμάς, φέρον
ἀκροστιχίδα τήνδε·
ΤΟΥΤΟ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ
ἦχος α', πρὸς· Τῷ ἀρχαγγέλῳ

f. 131r

<Προοίμιον>

[Οἱ συνταφ]έντες <τῷ> Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος
καὶ ἀναστά[ντες σὺν αὐ]τῷ, ψάλλοντες κραυγάζομεν, λέγοντες·
«Ποῦ σου, [Θάνατε], τὸ νίκος, ποῦ σου, Ἄδη, τὸ κέντρον;
ἀνέστη γὰρ ὁ κύριος, [ἡ ζωὴ] καὶ ἀνάστασις».

1-2 cf. Rom. 6, 4 *συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον*, Col. 2, 12 *συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν*, Orig. Hom. In Ier. I, 16, 23-25 Nautin *ἢ οὐχ ὀρᾶς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἤδη προοιμιαζομένην καθ' ἕκαστον; «συνετάφημεν» τῷ Χριστῷ «διὰ τοῦ βαπτίσματος» καὶ συνανέστημεν αὐτῷ* **3** vid. infra ad ζ' 5-6, Os. 13, 14 *ἐκ χειρὸς ἄδου ῥύσομαι αὐτοὺς καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς· ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδη;* 1Cor. 15, 55 *ποῦ σου, θάνατε, τὸ νίκος; ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον;* **4¹** cf. Rom. Mel. Cant. 40, 1θ' 12¹ de Matons *ἀνέστη γὰρ ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἔγνωσαν πῶς ἐγήγερται*, Io. Chrys. Adv. Ebriosos et descriptione domini Jesu Christi PG 50, 438, 19-20 *ἀνέστη γὰρ ὁ Κύριος, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐαυτῷ συνανέστησεν*, Hesych. Comm. brevis, 65, 2, 3-5 Jagic *ἀνέστη γὰρ ὁ κύριος, καταργήσας τὸν θάνατον* **4²**: Io. 11, 25 *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται*

ante tit. Κυ(ριακῆ) γ' P **1¹** [Οἱ συνταφέ]ντες suppl. G. : Οἱ [κολληθ]έντες suppl. O^M τῷ addidi m.c. (ut prop. G^{app}) **2** ἀναστά[ντες σὺν] suppl. edd. **3¹** σοῦ G. et O tacite (enclisin probavi cum P) Θάνατε suppl. edd. **4²** [ἡ ζω]ῆ suppl. O : [ἡ ζωὴ] suppl. G.

<Οἴκοι>

α'

[Τῆς το]ῦ Χριστοῦ παραβολῆς τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ἦν ὁ [Λουκ]ᾶς διηγεῖται

ἀκούοντες μὴ πάρεργον σχῶμεν ταύτην, [ἀλλὰ] πίστει ζητήσωμεν

ἡ γυνὴ καὶ αἱ δραχμαὶ τίνες εἰσὶ, [ποίαν] δὲ τούτων ἀπώλεσεν,

ἦν ζητεῖ ἐπιμελῶς ἄψασα λύχνον φωτὸς καὶ σαρώσασα

ὄλον τὸν οἶκον αὐτῆς· εὐροῦσα [δὲ τ]αύτην

5

συγκαλεῖ τὰς ἐκ γειτόνων·

«Δεῦτε, συγχαρήτε, εὔρον [ἦν]περ ἀπώλεσα».

Νῦν οὖν ἡμεῖς δεηθῶμεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντες· «[Κύριε],

σὺ καταύγασον τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὅτι φῶς καθέστηκας,

ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις».

10

3-6 cf. Luc. 15, 8-9 Ἡ τίς γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἄπει λύχνον καὶ σαροῖ τὴν οἰκίαν καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς ἕως οὗ εὕρῃ; καὶ εὐροῦσα συγκαλεῖ τὰς φίλας καὶ γείτονας λέγουσα, Συγχαρήτε μοι, ὅτι εὔρον τὴν δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα **4**² vid. infra ad γ' 5, Ephr. Syr. In advent. domini I, 183, 5-6 Phrantzolas Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μέτωπον, ὡς περ λυχνία, βαστάζει λύχνον φωτός, Greg. Naz. Or. 43, 75, 1, 4-5 Boulenger Ἰωάννης, ὡς φωνὴ λόγου καὶ ὡς λύχνος φωτός **4**²-**5**¹ Greg. Naz. Or. 45 PG 36, 660, 4-5 ὅτι λύχνον ἦψε, τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε **5**² Aster. Hom. 1, 2, 22-23 Datema καὶ ὅπως συνεκάλει τὰς ἐκ γειτόνων γυναῖκας εἰς μετουσίαν τῆς χαρᾶς ἣν ἐχάρη

1¹ [Τῆς το]ῦ suppl. edd. **1**³ [Λουκ]ᾶς suppl. edd. **2**³ [ἀλλὰ] G. : ἀ[λλ]ὰ suppl. O^M **3**³ [ποίαν] leg. G. : π[οί]αν leg. O^M **4**² λύχνον] leg. G. : λύχν[ον] leg. O^M **5**² [δὲ τ]αύτην suppl. G. : leg. O^M **6**² [ἦν]περ cum G. supplevi : ἄσπερ O (suppleverunt vel legerunt?) : []ερ P (litterae in lacuna) **8**³ [Κύριε] G. : [Κύρι]ε suppl. O^M **9**¹ [σὺ] G. : leg. O

β´

[Ο] ἀριθμὸς ὁ τῶν δραχμῶν δῆλος ὑπάρχει τοῖς πᾶσι· δέκα [γ]άρ εἰσιν αἱ πᾶσαι,

ἃς κέκτηται ὁ Κύριος ὁ ποιήσας ἐν σοφίᾳ [τ]ὰ σύμπαντα·

ἡ γυνὴ ἐστὶ, φησὶν, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ σοφία τοῦ [πλ]άσαντος,

ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καὶ <ἡ> δύναμις·

εἰσὶ [δὲ] δέκα δραχμαὶ ἀρχαὶ ἐξουσίαι

5

αἱ δυνάμεις καὶ οἱ θρόνοι

[κα]ὶ κυριότητες ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι

τὰ χερουβὶμ ἅμα [κα]ὶ τὰ σεραφὶμ, καὶ ὁ πρωτόπλαστος,

ὃν ἀπώλεσε καὶ ἐζήτησε καὶ πεσόντα εὔρηκεν

ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

10

2²-2³ locus communis, cf. Ps. 103, 24 πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτήσεώς (sic) σου, Rom. Mel. Cant. 18, v. 10 de Matons ὁ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιήσας, id. Cant. 35 ια´ 1³ Maas – Trypanis ὁ τῷ λόγῳ ποιήσας τὰ σύμπαντα καὶ σῆ σοφία σκευάσας τὸν ἄνθρωπον **3-8** Io. Chrys. In drachm. (sp.) PG 61, 781, 22-27 Τίς δὲ ἂν εἴη ἡ γυνὴ ἡ ἔχουσα τὰς δέκα δραχμὰς, ἀναγκαῖον, ἀγαπητοὶ, εἰπεῖν. Αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἔχουσα τὰς δέκα δραχμὰς. Ποίας; Ψήφισον· ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, Ἀρχὰς, Ἐξουσίας, Δυνάμεις, Θρόνους, Κυριότητας, Χερουβὶμ, Σεραφὶμ, καὶ Ἀδὰμ τὸν πρωτόπλαστον **4** cf. 1Cor. 1, 24 αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσιν, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν

1¹ [Ο ἀρ]ιθμὸς suppl. G. : leg. O **2³** [τὰ] G **3³** [πλ]άσαντος suppl. G. : leg. O **4²** post καὶ deest una syllaba : ἡ addidi m.c. **5¹** [δὲ] G. : leg. O **7¹** [καὶ] G. : leg. O

γ'

[Υ]πὸ στοργῆς ἐκνικηθεῖς, ἦλθεν ἐν κόσμῳ ζητῆσαι τὸ πλανηθὲν αὐ[τοῦ] κτίσμα

ὁ ἄναρχος καὶ ἄφραστος υἱὸς τε τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν,

καὶ σοφῶς καὶ θεϊκῶς ὡσπερ Θεὸς τούτου ποιεῖται τὴν ζήτησιν,

καὶ σαρκουῖται ἐκ μητρὸς ἣν <τε> ἐσάρωσε καὶ <καθ>ηγίασε,

καὶ ὡσπερ λύχνον φωτὸς προφέρει τὴν σάρκα,

5

τῷ πυρὶ καὶ τῷ ἐλαίῳ

τῷ τῆς θεότητος καταυγιάσας τὰ σύμπαντα·

πῦρ γὰρ ἀεὶ καὶ πηλὸς λύχνον ποιεῖ· οὕτως οὖν ἔλαμψεν

ἐκ θεότητος καὶ σαρκώσεως τὸ τοῦ λύχνου φῶς, Χριστός,

ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

10

1²⁻³ Matth. 18, 12 *Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηται τινὶ ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα καὶ πλανηθῇ ἐν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφήσει τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον;* Luc. 15, 4 *Τίς ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα καὶ ἀπολέσας ἐξ αὐτῶν ἐν οὐ καταλείπει τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς ἕως εὗρη αὐτό;* **2¹⁻²** cf. Rom. Mel. Cant. dub. 64, ἡ' 2²⁻³ Maas – Trypanis *ὅτι οὗτος ὑπῆρχεν ὁ ἄναρχος / υἱὸς καὶ λόγος τοῦ συναράρχου πατρός* **3³** Proc. De bellis I, 4, 16, 4-5 Wirth – Haury *καίπερ πόνῳ πολλῶ τὴν ζήτησιν ποιησάμενοι* **6-7¹** Rom. Mel. Cant. 14, ε' 9 de Matons *καὶ μὴ καταφλέξῃ με τὸ πῦρ τῆς θεότητος*, id. Cant. 57, prooem. 1, α' 2 Maas – Trypanis *θαρροῦντες εἰς τὸ πῦρ τῆς θεότητος*, Io. Chrys. In annunt. PG 50, 794, 76 *Πῶς ἐνέγκῃ ἡ Μαρία τὸ πῦρ τῆς θεότητος;* **7²** Rom. Mel. Cant. 13, λβ' 3 de Matons *καταυγιάζοντα σύμπαντα*, id. Cant. dub. 83, λβ' 3 Maas – Trypanis *θεὸν τὸν Ἡσαΐου, καταυγιάζοντα σύμπαντα*, Eus. De laud. Constantini 12, 12, 10-11 Heikel *καὶ ἀοράτως εἰς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος παντοδύναμος τὰ σύμπαντα καταυγιάζει* **8²** Ex. 25, 37 *καὶ ποιήσεις τοὺς λύχνους αὐτῆς ἐπτὰ* **9³** Ier. 25, 10 *καὶ ἀπολωὼ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν χαρᾶς καὶ φωνὴν εὐφροσύνης, φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης, ὁσμὴν μύρου καὶ φῶς λύχνου*. Apoc. 18, 23 *καὶ φῶς λύχνου οὐ μὴ φάνῃ ἐν σοὶ ἔτι*

4² desunt duae syllabae : ἐσάρωσε in cruces pos. O (καὶ ante ἐσάρωσε prop. G^{app.}) : τε addidi m.c. καθηγίασε scripsi m.c. : ἡγίασε P et edd. **5²** προφέρει cum P et G. scripsi : in προσφέρει corr. O^M **7¹** in τῷ tacite corr. O (prob. G.) : τό P

Τ[ό]τε ἀνήλθεν ἐν σταυρῷ ὡς ἐν λυχνίᾳ ὁ λύχνος, καὶ ἐθεώρει ἐκεῖθεν
ἐν σκότει καθεζόμενον καὶ ἐν γνόφῳ τὸν Ἀδὰμ τὸν πρωτόπλαστον,
f. 131v καὶ σπουδάζει πρὸς αὐτὸν ἀποδημεῖν διὰ | σαρκὸς ὁ ἀχώριστος,
ὁ τῶν κόλπων τοῦ πατρὸς [μὴ χωρισ]θεὶς καὶ πληρῶν τὰ γινόμενα.
Ἔλαβε μεθ' ἐ[αυτοῦ χολήν] τε καὶ ὄξος, 5
τούς τε ἥλους καὶ τὴν λόγχην,
ἵνα [τῆ λόγχῃ] μὲν καὶ τοῖς ἥλοις τὸν Θάνατον
τρώσῃ εὐθὺς [καὶ πικρά]νῃ τῆ χολῆ Ἄδην τὸν ἄδικον
συναντήσαντα δρ[ιμυτά]τῳ δὲ ὄξει ὅπερ ἔπιεν,
ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις. 10

1¹ Anast. Sin. In Hexaem. VII, 228-229 Baggarly – Kuehn ἐν σταυρῷ ἀνέρχεται τῆ ἕκτη ἡμέρα τοῦ αἰῶνος 1² Matth. 5, 15 οὐδὲ καίουσιν λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσιν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Mc. 4, 21 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Μήτι ἔρχεται ὁ λύχνος ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῆ ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν τεθῆ; Luc. 8, 16 Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἄψας καλύπτει αὐτὸν σκεύει ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας τίθησιν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσιν τὸ φῶς. id. 11, 33 Οὐδεὶς λύχνον ἄψας εἰς κρύπτην τίθησιν [οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον] ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι τὸ φῶς βλέπωσιν, Sir. 26, 17 λύχνος ἐκλάμπων ἐπὶ λυχνίας ἀγίας καὶ κάλλος προσώπου ἐπὶ ἡλικία στασίμη, Io. Chrys. In adorat. venerandae crucis (sp.) PG 62, 747, 35-36 ἐν αὐτῷ γὰρ (scil. σταυρῷ), ὡς ἐν λυχνίᾳ λύχνος, τὴν οἰκουμένην ἐφώτισε, id. In Acta PG 60, 74, 38 πάντως ἔσεσθε λύχνος ἐπὶ λυχνίας κείμενος 2¹ Io. Chrys. In ep. ad Hebr. PG 63, 79, 56 ἐν σκότῳ καθεζόμενος ὁ ἐχθρὸς, Basil. Caes. Enarrat. in Is. (dub.) 9, 225, 9-10 Trevisan Ἴσον γὰρ δύναται καὶ τὸ ἐν σκότει πορεύεσθαι, καὶ τὸ καθέζεσθαι, Orig. Scol. in Luc. PG 17, 349, 24 οὐκέτι καθεζόμενος ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, Eus. Demonstr. evang. IX, 8, 10, 2-3 Heikel οἱ πρὸ τῆς παρουσίας ἐν σκότει καθεζόμενοι 4 Io. Chrys. Hom. in assumpt. domini (sp.) 2, 178-179 Chatzoglou – Balt ἐκ τῶν κόλπων τοῦ Πατρὸς μου μὴ χωριζόμενος 5 cf. Io. 19, 30 ὅτε οὖν ἔλαβεν τὸ ὄξος [ὁ] Ἰησοῦς εἶπεν, Τετέλεσται, Tob. 11, 4 καὶ ἐπορεύθησαν ἀμφοτέρω κοινῶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ Λαβὲ μετὰ χειρὰς τὴν χολήν, Rom. Mel. Cant. 35, 1γ' 5 de Matons λαμβάνω καὶ ὄξος, καταστύφω τὴν πληγὴν, Evang. Nicod. 10, 1,5, rec. m1, 9-10 Gounelle Καὶ εὐθὺς ἔδραμεν εἰς ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐγέμισεν ἀργεῖον ὄξος καὶ λαβῶν ὄξους καὶ θεὶς καλάμου ἐπότιζεν αὐτὸν 8³-9¹ Is. 14, 9 ὁ ἄδης κάτωθεν ἐπικράνθη συναντήσας σοι 9²-3 Eus. Thess. Serm. 7, 134, 26-28 Wirth εἰς ὅσον ἂν τις καθαρῶς ἔχων τὰ εἰς γεῦσιν ὄξους τοῦ δριμυτάτου ἐν ἀκράτῳ προσήσεται

4² [χωρισ]θεὶς suppl. G. : leg. O 5² [χολήν] suppl. G. : leg. O 7¹ [λόγχῃ] suppl. G. : leg. O 8² π[ικρά]νῃ supplevit et scripsit O^{Tr} : [πικρά]νῃ G. : []νεῖ P (litterae in lacuna) : π[....]νεῖ P teste O^M : τη[...]νεῖ P teste Kr. (vid. ad O app. crit.) 9² δρ[]τα P (litterae in lacuna) : δριμ[...]τα O (in cruce) : δριμ[υχθέν]τα suppl. G. : δρ[ιμυτά]τῳ supplevi (α correxi in φ)

Ὅτε μετὰ τὴν σταύρωσιν ἔφθασέ τε καὶ κατήλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἄδι,
 ἐφαίνετο τὸ φῶς αὐτοῦ ἐν {τῆ} σκοτία καὶ τ[ὰ κά]τω ἐφώτισε·
 τὸ δὲ σκότος τὸν Χριστὸν καταλαβεῖν οὐδ['] ἐν] τῷ σκότει ἐξίσχυσε·
 καὶ γὰρ {καὶ} δὴ ὡς Ἰωνᾶς ἦν καὶ αὐτὸς [ἐν] κοιλία τοῦ μνήματος,
 ἐν τάφῳ μὲν πορευθεὶς, καθῶ[ς] ἠβουλήθη, 5
 ἐν σορῶ δὲ ἀγρυπνήσας·
 οὐ γὰρ κεχώριστο [ἡ] θεότης τοῦ σώματος·
 ὅθεν ἰδὼν τὸ φρικτὸν θαῦμα [αὐ]τοῦ Ἄδης ἐβόησε·
 «Δεῦρο, Θάνατε, νῦν κατίδωμεν π[οῖον] φῶς ἐξέλαμψεν
 ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις. 10

 2-3 Io. 1, 5 καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτία φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν, id. 12, 35 Ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς ἐν ὑμῖν ἐστίν. περιπατεῖτε ὡς τὸ φῶς ἔχετε, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ 2³ cf. Rom. Mel. Cant. 43, κδ' 3² de Matons καὶ ἐφώτισε νῦν τὰ κάτω ἡμῶν, Anast. Sin. In Hexaem. I, 617-618 Baggarly – Kuehn καὶ πρὸ τῶν ἄνω τὰ κάτω κοσμήσας ἐφαιδρυνεν <καὶ> ἐφώτισε 3¹⁻² Eus. Comm. in Ps. PG 23, 1148, 6-7 μήτε σκοτίας καταλαβούσης δεδιέναι 4 cf. Ion. 2, 1 Καὶ προσέταξεν κύριος κῆτει μεγάλῳ καταπιεῖν τὸν Ἰωναν· καὶ ἦν Ἰωνας ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας 6 Iob 21, 32 καὶ αὐτὸς εἰς τάφους ἀπηνέχθη καὶ ἐπὶ σορῶ ἠγρύπνησεν 7 Io. Chrys. Ep. ad Caesarium (sp.) vers. 3, fragm. 1, 22 Nicolopoulos οὕτω καὶ ἡ θεότης οὕτε χωρισθῆναι ἠδύνατο

 1² ἔφθασέ τε P et G. : ἔφθασε τε O 1³ [βασιλεὺς] G. : βα[σιλεὺς] O^M 2² τῆ ante σκοτία P : delevi cum O^M m.c. 2³ [κά]τω suppl. edd. 3³ οὐδ['] ἐν] cum G supplevi : οὐδ[] P teste G. : οὐ δύ[ναται] leg. et suppl. O^M contra metrum σκότει P et G. : in σκότῳ tacite corr. O 4¹ καὶ post γὰρ P : delevi cum O^M m.c. 4² [ἐν] suppl. O^M et G. 5² καθ[ὼς] suppl. edd. 7¹ κεχώριστ[ο] suppl. G. : leg. O 7² [ἡ] suppl. edd. 8² [αὐ]τοῦ suppl. edd. 9³ π[οῖον] G. : πο[ῖον] O^M

Τάχος τολμήσωμεν», φησί· «σῶμα γὰρ ἀνθρώπου ἔστι τὸ κομι[σ]θὲν ἐν τῷ τάφῳ·
τοῖς κλείθροις φυλακίσωμεν τὸν [ἐλ]θόντα καὶ φθορᾶ παραδώσωμεν».

Καὶ εὐθὺς ταῦτα εἰ[πὼν] τρέχει ταχὺ καὶ τῆς σαρκὸς ἐπελάβετο.

Ἰησοῦς δὲ ὁ Χριστὸς ὥσ[περ] ἐξ ὕπνου τινὸς ἐξανίσταται·

δεσμεῖ δὲ τοῦτον σφοδρῶς καὶ τίθησι κάτω 5

καὶ κραυγάζει τοῖς ἐν Ἄδου·

«Πάντ[ε]ς ἀνάστητε καὶ τὸν Ἄδην πατήσατε·

δεῦρο, Ἀδάμ, σὺν Εὐ[α] νῦν πρὸς ἐμέ· μὴ δειλιάσητε

ὡς ὑπεύθυνοι τοῖς ὀφλήμασιν· πάντα γὰρ ἀπέδωκα,

ἢ ζωὴ καὶ ἀνάστασις. 10

² Theodoret. Interpr. in Ps. PG 80, 1256, 41-42 καταλύσει γὰρ σε τάχιστα, καὶ παντελεῖ παραδώσει φθορᾶ ³ Io. Chrys. In ep. i ad Corinth. PG 61, 338, 30-32 Ὅταν γὰρ ἐπιλάβηται τῆς σαρκὸς, ἀδεῶς ἅπαντα λοιπὸν λέγει τὰ ταπεινὰ, id. In ep. ad Philipp. PG 62, 233, 10-11 Ὅταν τῆς σαρκὸς ἐπιλάβηται ὁ μακάριος Παῦλος, πάντα λοιπὸν τὰ ταπεινὰ μετὰ ἀδείας φθέγγεται ⁴ cf. Rom. Mel. Cant. 43, κε' 1 de Matons Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὡς ἐξ ὕπνου ἐξανίσταται τότε, Ps. 77, 65 καὶ ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν κύριος, ὡς δυνατὸς κεκραιπαληκῶς ἐξ οἴνου, Ps. Sal. 6, 4 ἐξανεστή ἐξ ὕπνου αὐτοῦ καὶ ἠύλογησεν τῷ ὀνόματι κυρίου ⁷ Georg. Pisid. Epigr. 40, 1 Tartaglia Ἄδην πατήσας ἐξανέστης τοῦ τάφου, Cyrill. Alex. Comm. in Is. PG 70, 1188, 20 Ἐπειδὴ δὲ πατήσας τὸν Ἄδην ἀνεβίω τριήμερος ⁹¹⁻² cf. Rom. Mel. Cant. 43, κε' 6 de Matons ὡς ὑπεύθυνον δὲ τὸν Ἀδάμ τοῖς ὀφλήμασι πάν[τ]ως πα[ρ]έδωκα, Io. Chrys. In ep. ad Coloss. PG 62, 342, 2-3 Χειρόγραφον γὰρ ἔστιν, ὅταν τις ὀφλημάτων ὑπεύθυνος κατέχηται ⁹³: Od. 5, 12 κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν

¹ τολμήσομεν P : in τολμήσωμεν tacite corr. O φησί P et G. : φησίν O ¹² ἐστὶ P et G. : ἔστι cum O scripsi ¹³ κο[μ]ισ[θ]έν suppl. G. : leg. O ² [ἐλ]θόντα suppl. G. : leg. O ²³ παραδώσομεν P : in παραδώσωμεν tacite corr. O ³¹ εἰ[πὼν] suppl. G. : leg. O ⁴² ὥσ[περ] suppl. G. : leg. O ⁷¹ Πάντ[ε]ς suppl. G. : leg. O ⁸² Εὐ[α] suppl. G. : leg. O

Ἀλλὰ ράπισατε, θνητοί, Ἄδου τὰς ὄψεις ἀτίμως, καὶ τὸν ἀχένα πατοῦντες

εἰσέλθατε κραυγάζοντες· ‘Κατεπόθη καὶ ὁ Ἄδης καὶ ὁ Θάνατος.’

Δι’ ὑμᾶς ἦλθον ἐγώ· καὶ γὰρ εἰμι πάντων ζωῆ καὶ ἀνάστασις·

ἀλλὰ πάντες σὺν χαρᾷ εἶπατε νῦν τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ ᾠσματα·

‘Ποῦ ἐστὶ νίκος τὸ σόν, ὃ ἄτιμε Ἄδης;

5

Ποῦ σου, Θάνατε, τὸ κέντρον;

Κεῖσθε ἀδύνατοι· Θάνατε, τεθανάτωσαι·

f. 132r Ἄδης, καὶ σὺ κατα[δέδεσαι] δεινῶς· οἱ βασιλεύσαντες

ἐδουλώθητε θεα[σάμεν]οι ὅτι παρεγένετο

ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.’»

10

2³ litterae nigrae synizesin significant

1¹⁻² Eus. Comm. in Is. II, 42, 127-128 Ziegler καὶ τραύματα τυπτόμενον καὶ μαστιγούμενον καὶ τὰς ὄψεις ῥαπιζόμενον ἄτιμον τε κεφαλὴν καλᾶμω παιόμενον, Io. Chrys. Ad popul. Antioch. PG 49, 32, 48-49 ῥάπισον αὐτοῦ τὴν ὄψιν, σύντριψον τὸ στόμα, ἀγίασόν σου τὴν χεῖρα διὰ τῆς πληγῆς
1³ cf. Rom. Mel. Cant. 43, κε’ 7 de Matons καὶ τὸν ἀχένα πατοῦντες, Ἐνὶν κατεπό[θη, βοᾷ]τε,
2²⁻³ cf. Rom. Mel. Cant. 41, pr. 1-2 de Matons Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος / τῆ ἐκ νεκρῶν ἐγέρσει σου, Χριστὲ ὁ Θεός, cf. etiam id. Cant. 43, κε’ 7-8 de Matons Ἐνὶν κατεπό[θη, βοᾷ]τε, / σὺν τῷ Θανάτῳ ὁ Ἄιδης, 1Cor. 15, 54 τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος
3²⁻³ vid. supra ad prooem. 5 app. font., cf. Rom. Mel. Cant. 7, κς’ 5 de Matons ζωὴ ὑπάρχων ὁ Θεὸς καὶ ἀνάστασις καὶ λύτρωσις, id. Cant. 14, ιστ’ 1-2 de Matons Πάντων ζωὴ καὶ ἀνάστασις παραγέγονας / διὰ σὴν ἀγαθότητα, id. Cant. 26, v. 10 de Matons Σὺ εἶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις, id. Cant. 43, κς’ 9 de Matons Ἀλλ’ ἀνάστασις πέλεις καὶ ζωὴ τῶν τεθνηκότων, Athan. Expos. in Ps. PG 27, 200, 14-15 καίτοι αὐτὸς ὢν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, Io. Chrys. In Io. PG 59, 345, 48-49 Εἰ δὲ δεῖται ἐτέρου, πῶς ἂν εἴη αὐτὸς ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ; 5-6 vid. supra ad prooem. 3 app. font. 7² Io. Chrys. In Acta PG 60, 170, 59-60 καὶ τοῦτο τοῦ τεθανάτωσθαι τὸν θάνατον σημεῖον

2³ καὶ ὁ cum synizesi legi (ut G.) 3² γὰρ εἰμι cum P et O scripsi m.c. : γάρ εἰμι G. 8² καταδέδεσαι suppl. G. : leg. O 9² θεα[σάμεν]οι suppl. G. : leg. O

η´

[Πρὸς τ]ὰ τοιαῦτα ὁ ἐχθρὸς Ἄδης μετὰ τοῦ Θανάτου [καὶ] δεδεμένος σὺν τούτῳ

καὶ κείμενος ἐκραύγαζε καὶ [ὡς] ἄναξ τοῖς αὐτοῦ διετάττετο·

«Πυλωροί, δράμετε νῦν [βλ.]έποντές με ὡς ἀδικίαν ὑφίσταμαι·

ἀλλ’ ὑμεῖς δεῦτε ταχὺ κλείσατε πύλας χαλκᾶς καὶ φυλάττετε,

βάλετε τοὺς σιδηροὺς μοχλοὺς ἐν ταῖς πύλαις

5

καὶ ἐάσητε μη[δέ]να

τούτων ὧν ἤγειρεν ἐξελθεῖν ἀπὸ μνήματος·

βούλομαι γὰρ νῦν κριθῆναι μετ’ αὐτοῦ τοῦ ἐπελθόντος μοι·

ἀσφάλισασθε καὶ κρατήσατε τοὺς βοῶντας· Ἥλυθεν

ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις·

10

1¹⁻² cf. Rom. Mel. Cant. 42, β´ 3 de Matons *Εἶπε οὖν πρῶτος, Ἄιδη, ὁ ἀεὶ ἐχθρὸς τοῦ γένους μου*
4-5 cf. Rom. Mel. Cant. 40, κ´ 7-9 de Matons *Ἐγήγερται ὁ Κύριος, / ἔτριψε τὰς χαλκᾶς πύλας τοῦ ἄδου / καὶ σιδηροὺς μοχλοὺς αὐτοῦ συνέθλασε*, id. Cant. 43, κς´ 7-8 de Matons *«[Νῦν] καθορῶντές με ἄρτι πάσχοντα ἄδικον τόλμαν / συνδρά[με]τε ὡς δυνάσται, κλείσατε τὰς χαλκᾶς πύλας*, cf. etiam Is. 45, 2 *Ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι καὶ ὄρη ὀμαλιῶ, θύρας χαλκᾶς συντρίψω καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συγκλάσω*, Ps. 106, 16 *ὅτι συνέτριψεν πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέκλασεν*
8 cf. Rom. Mel. Cant. 43, κς´ 9 de Matons *βούλεται γὰρ [κρι]θῆναι μετ’ ἐμοῦ ὁ ἐκ Μαρίας*, Iob 9, 3 *ἐὰν γὰρ βούληται κριθῆναι αὐτῷ, οὐ μὴ ὑπακούσῃ αὐτῷ*

1¹ [Πρὸς] suppl. G. : leg. O **2³** αὐτοῦ P et G. : αὐτοῦ O **3²** [βλ.]έποντές με suppl. G. (enclisin in P probavi cum G.) : βλέποντες με O

Ἐγὼ ὅποιον ἄδικον ὑφίσταμαι βασιλεύσας μέχρι τοῦ νῦν τῶν ἀνθρώπων.

Εἰπέ μοι οὖν, ὦ ἄνθρωπε, τίς ὑπάρχεις, πῶς δ' ἐνταῦθα ἐλήλυθας·

ὅτι γὰρ ἄνθρωπος εἶ δῆλον ἐστὶ (σῶμα γὰρ βλέπω ἀνθρώπινον),

ἀλλ' ἐμὸν κτῆμα ἐστὶ πᾶς ἐκ τοῦ γένους Ἀδὰμ καταγόμενος·

τί οὖν βιάζεις <ἐ>μὲ ἐκ πάντων ὑπάρχων,

5

ὡς ἐλθὼν ὑπὲρ πάντων;

Ἄπας γὰρ ἄνθρωπος ἔστι μοι ὑποχέριος,

κᾶν τε πολὺν κᾶν τ' ὀλίγον ἐν τῇ γῆ χρόνον βιώσεται·

πῶς οὖν {σὺ} γέγονας ὑπὲρ ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώπων λύτρωσις,

ἢ ζωὴ καὶ ἀνάστασις;

10

² cf. Rom. Mel. Cant. 16, ε' 3 de Matons *Οἶδα τίς ὑπάρχεις καὶ ὃ ἧς οὐκ ἄγνοῶ*, id. Cant. 19, ιζ' 3-4 de Matons *Κύριε, δίδαζόν με / τίς ὑπάρχεις*», *χρηστῶς πα[ρε]κάλει Χριστὸν ἢ Σαμαρεῖτις*, id. Cant. 43, κζ' 4 de Matons *λέγε οὖν ἐμοὶ τίς ὑπάρχεις, ὦ ἄνθρωπε*, ² cf. Rom. Mel. Cant. 43, κζ' 5 de Matons *πῶς [δὲ] σὺ νυνὶ ἐνταῦθα ἐλήλυθας ἄρτι*, **3-6** Rom. Mel. Cant. 43, κζ' 6-8 de Matons **8**³ Iob 29, 18 *εἶπα δὲ Ἡ ἡλικία μου γηράσει, ὡς περ στέλεχος φοίνικος πολὺν χρόνον βιώσω*, Greg. Naz. Or. 7, 18, 4, 1-2 Boulenger *Πόσον ἔτι βιωσόμεθα χρόνον, ὦ τίμαι πολιαὶ καὶ Θεῶ πλησιάζουσαι*, Orig. Expos. in Prov. PG 17, 244, 45-46 *τὸν μακρὸν τοῦ ἀπεράντου αἰῶνος χρόνον βιώσεται*, Io. Chrys. In Matth. PG 57, 207, 50-51 *καὶ ταῦτα τὸν ἅπαντα μέλλοντας ἐκεῖ βιώσεσθαι χρόνον* ⁹¹⁻² Ps.-Dion. Areop. Ep. 4, 1, 16-17 Heil-Ritter *ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἀνθρώπων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς* ⁹³ Athan. Expos. in Ps. PG 27, 276, 1-2 *διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας παντὶ τῶ τῶν ἀνθρώπων γένει ἐσομένην λύτρωσιν*, Hesych. Interpret. Is. 58, 4-6 Faulhaber *καὶ διαμαρτυρία τοῦ Χριστοῦ ὡς ὄντος προαιωνίου θεοῦ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκονομήσαντος λύτρωσιν*

³² δῆλον ἐστὶ P : δῆλόν ἐστι G. : δῆλον ἐστὶ O ⁴² κτῆμα ἐστὶ P et O : κτῆμά ἐστι G. ⁵¹ με P : <ἐ>μὲ addidi cum O^{Tr} et G. m.c. ⁸² in κᾶν τ' tacite corr. O m.c. (prob. G.) : κᾶν τε P ⁹¹ πῶς οὖν σύ γέγονας P : σὺ deleui cum O^{Tr} m.c. : οὖν del. G. m.c.

Ἴδου οὖν εἶπω τὴν πρὸς σε δίκην ὡς ἡδικημένος· υἷον ἀνθρώπου γὰρ βλέπω,
 Θεοῦ δὲ ἔργα κέκτησαι, οὐκ ἀνθρώπου, ὁ ὀρώμενος ἄνθρωπος·
 καθορῶ σου τὴν πληγὴν τὴν τῆς πλευρᾶς καὶ τὴν τῶν ἥλων καθήλωσιν·
 θεωρῶ δὲ τὴν ἰσχὺν καὶ ἐξαστράπτων τὸ φῶς σου τὸ ἄχραντον.

Εἰ τοίνυν ἄνθρωπος εἶ, ὑπόκεισαι πάντως 5

τῷ Θανάτῳ καὶ τῷ Ἄδῃ·

εἰ δέ, γενόμενος ἄνθρωπος τὸ ὀρώμενον,
 πέλεις Θεὸς τὸ νοούμενον ἐν σοί, νῦν μοι ἐρμήνευσον,
 ἵνα ἴδωμεν ὡς, κἂν ἄνθρωπος φαίνη, σὺ καθέστηκας
 <ἦ> ζωὴ καὶ ἀνάστασις.>

10

 1¹⁻² Theogn. Eleg. 1, 686-687 Young *Οὐκ ἔστι θνητοῖσι πρὸς ἀθανάτους μαχέσασθαι / οὐδὲ δίκην εἶπεῖν· οὐδενὶ τοῦτο θέμις* 1³ locus communis, cf. e.g. Ps. 143, 3 *κύριε, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι ἐγνώσθης αὐτῷ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι λογίζῃ αὐτόν;* etiam cf. Mc. 14, 41 *ἰδὸν παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν, et alii* 2³ Io. Damasc. Hom. in transfigur. 3, 1-3 Kotter *ὁ γὰρ ὀρώμενος ἄνθρωπος θεοῦ υἱὸς ὡς μονογενῆς ἠγαπημένος μαρτυρεῖται καὶ ὁμοούσιος,* Cyrill. Alex. Comm. in Io. 2, 253, 17-18 Pusey *μὴ νοοῦντας ὅτι φύσει Θεὸς ἦν ὁ ὀρώμενος καὶ ψηλαφώμενος ἄνθρωπος* 3¹⁻² Evang. Nicod. 11, 3, 1d, m2, 10-12 Gounelle *Δὸς μοι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μου ἵνα καταφιλήσω τὴν πληγὴν τῆς ἀχράντου πλευρᾶς αὐτοῦ* 5²⁻⁶ Did. Caec. Comm. in Ps. 204, 32 Gronewald *τὸ δὲ θνητὸν ὑπόκειται θανάτῳ,* Cyrill. Alex. Comm. in Io. 2, 272, 20-22 Pusey *Οὐ διὰ τοῦτο, φησὶν, ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός μου, ὅτι ὑπόκειται ἢ ἀνθρώπου φύσις τῷ θανάτῳ* 7-8² cf. Rom. Mel. Cant. 19, ιζ' 1¹⁻² de Matons [*Υἱὲ*] *βροτοῦ ὡς ὀρῶ σε, υἱὲ Θεοῦ ὡς νοῶ σε,* Eus. Demonstr. evang. V, 13, 3, 2-3 Heikel *ἄνθρωπος μὲν ἦν τὸ ὀρώμενον, θεὸς δὲ ὁ διὰ τοῦ φαινομένου ὡς ἂν δι' ὄργανον θεσπίζων,* Io. Chrys. In assumpt. domini (sp.) 29-30 Baur *Ἄνθρωπος τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ Θεὸς τὸ νοούμενον*

 10 ἦ addidi cum O^M: om. P

ια'

Νῦν ὅτε ταῦτα ὁ Χριστὸς ἤκουσε τούτου βοῶντος, εἶπεν πρὸς τοῦτον εὐθέως·

«Δικάζομαι καὶ κρίνομαι· οὐ γὰρ θέλω ἀδικῆσαί σε ἐν τινι·

κἂν γὰρ σὺ ἄδικος εἶ καὶ ἀναιδὴς καὶ κατακρίσεως ἄξιος,

ἀλλ' ἐγὼ ἄνθρωπος μὲν γέγονα, ὡσπερ ὄρᾳς, ἀναμάρτητος,

f. 132v Θεοῦ δὲ λόγος εἰμι καὶ κτίστης τῶν ὅλων

5

καὶ Θεὸς παν[τοδύ]νάστης·

κἂν δὲ Θεὸς εἰμι, ὡς δεσπότης οὐ κρίνομα[ι,

ἀλλ' ὡς] Ἀδὰμ δίκην λέγω μετὰ σοῦ· τοῦτο γὰρ γέγονα·

καὶ [νική]σω σε καὶ ἐκβάλω σε τῆς ἀρχῆς ἧς κέκτησαι,

ἢ [ζωὴ καὶ ἀνάστασις].

10

1-9 Rom. Mel. Cant. 43, κη' 1-9 de Matons Ὅτε ταῦτα Χριστοῦ ἐπυνθάνετο, παραυτὰ ἐκβοήσας/ ἔφη τῷ Αἰδῆ ὁ Κύριος·/ «Συνδικάζομαι σοὶ καὶ συγκρίνομαι· οὐ γὰρ θέλω ἐγὼ τυραννῆσαί ποτε·/ σὺ γὰρ ἀναιδὴς εἶ καὶ κρίματος ἄξιος·/ ἀλλ' ὡσπερ ὄρᾳς, ἄνθρωπος γέγονα ἄρτι·/ ἀναμάρτητος Λόγος εἰμί, παντοδύναμος κτίστης τῶν ὅλων Θεός·/ κἂν ὁρατός σοι ὀρώμαι, οὐ κρίνομαι ὡς δεσπότης·/ ἀλλ' ὡς Ἀδὰμ ὁ γεώδης λέγω νῦν δίκην μετὰ σοῦ/ καὶ νικήσας ἐκβάλω σὲ τῆς πρώτης τυραννίδος, Io. Chrys. In ep. i ad Tim. PG 62, 555, 12-13 ἄνθρωπος γὰρ ἐγένετο ὁ Θεός, καὶ Θεὸς ὁ ἄνθρωπος· ἄνθρωπος ὄφθη ἀναμάρτητος **5** Greg. Naz. Carm. Dogm. PG 37, 466, 4 Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τε καὶ κτίστης ὅλων **5¹** locus communis, cf. e.g. Io. 1, 1 Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, 2Esdr. 9, 4 καὶ συνήχθησαν πρὸς με πᾶς ὁ διώκων λόγον θεοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ ἀσυνθεσίᾳ τῆς ἀποικίας, Clem. Alex. Protrept. 1, 5, 3, 1 Mondésert Ὁ δὲ ἐκ Δαβὶδ καὶ πρὸ αὐτοῦ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, et alii **5²** cf. Rom. Mel. Cant. 27, δ' 4-5 de Matons Τοῖς μαθηταῖς ὁ κτίστης τῶν ὅλων προηγόρευσε λέγων, id. Cant. 28, ιδ' 6 οὗτος ὁ τῶν ὅλων πρῦτανις καὶ κτίστης Θεός, id. Cant. dub. 62, γ' 1 Maas – Trypanis Σὺ φοβερός εἶ ἄλλ' κτίστης τῶν ὅλων, Eus. Comm. in Ps. PG 23, 1036, 11-12 καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τῶν ὅλων κτίστης καὶ δημιουργὸς καὶ ποιητής, Basil. Caes. Hom. in Hexaem. 1, 5, 6-7 Giet Δημιουργήματα δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τῶν ὅλων κτίστης καὶ δημιουργὸς ἀπετέλεσε **6** Suid. Lex. χ 574, 23-24 Adler αὐτὸς δὲ ὁ παντοδυνάστης Χριστὸς μαρτυρεῖ **8¹⁻²** vid. supra ad ι' 1¹⁻² app. font.

2³ ἀδικῆσαί σε P et G. : ἀδικῆσαι σε O **4²** in ἀναμάρτητος corr. O^M et G : ἀναμαρτήτως P **6** παν[]νάστης P (litterae in lacuna) : πάντων δυνάστης O (suppleverunt vel legerunt?) : παντοδυνάστης supplevi (ut G^{app}) **7¹** Θεὸς εἰμι P : Θεός εἰμι G. et O **9¹** κα[ι νική]σω suppl. G. : καὶ [νική]σω suppl. O^M **9²** ἐκβάλω P et G. : in ἐκβάλλω tacite corr. O **10** [ζωὴ καὶ ἀνάστασις] suppl. G. : leg. O

ιβ'

Ὅλην τὴν χάριν τῆς ζωῆς εἶχεν Ἀδὰμ τῆς ἀφθάρτου [ὅσπερ] παρήχθη ἐν πρώτοις·

ζωὴ δὲ ἐνυπόστατος ἐγὼ πέλ[ω ὀ] ποιήσας τὰ σύμπαντα,

ἀλλὰ σύ, Ἄδη <~>, τὸ πρὶν οὐκ ἦς, [οὐ]δὲ Θανάτου ὑπόστασις·

ἀμαρτίας δὲ δεινῆς πάθος ἐκεῖ[νον] καὶ σὲ ἀπεγέννησε·

διόπερ οὖν ὁ Ἀδὰμ ἀπάτη τοῦ [πλά]νου

5

δουλωθεὶς τῇ ἀμαρτίᾳ

καὶ ὑποχείριος γέγονε καὶ αἰχμάλωτος

σοί τε αὐτῷ καὶ Θανάτῳ τῷ πικρῷ· ὄθεν ὑπά[ρ]χετε

ἀνυπόστατοι καὶ εὐάλωτοι· πῶς οὖν ἐκρατήσατε

τὴν ζωὴν καὶ ἀνάστασιν;

10

1¹⁻² cf. Rom. Mel. Cant. 28, β' 6 de Matons *πρόζενον ἀφθάρτου καὶ ἀτελευτήτου ζωῆς*, Acta Thom. 127, 15-16 Bonnet *ἐκείνη δὲ ἡ ζωὴ ἦν ἐγὼ διδάσκω ἀφθαρτός ἐστιν*, Did. Caec. Fragm. in Ps. 816, 24-25 Mühlenberg *οὗτοι δὲ οὐ πάντη ἔμειναν ἀντιποιοῦμενοι τῆς ἀφθάρτου ζωῆς* **2¹** Io. Chrys. In Io. PG 59, 57, 52 *πῶς ἐστὶν αὐτοῦ ἐνυπόστατος ἡ ζωὴ* **2³** vid. supra ad β' 2²⁻³ app. font. **4¹** cf. Rom. Mel. Cant. 2, στ' 6 de Matons *Ἐκφύγετε τάχος ἐκ τῆς δεινῆς ἀμαρτίας*, Io. Damasc. Sacra parall. PG 95, 1148, 20-21 *Δεινὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀμαρτία αὕτη καὶ παράνομος* **6** cf. Rom. Mel. Cant. 6, δ' 6 de Matons *Πᾶς γὰρ ὁ πράττων τὴν ἀμαρτίαν δοῦλος ὑπάρχει τῆς ἀμαρτίας*, Io. 8, 34 *Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλός ἐστιν τῆς ἀμαρτίας*, Rom. 6, 6 *ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ*, id. 6, 20 *ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἀμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ* **7** Greg. Nyss. Ep. 1, 20, 4-5 *Pasquali καὶ ποιοῦντα πολλάκις ἑαυτῷ τὸν νοῦν αἰχμάλωτόν τε καὶ ὑποχείριον*

1³ [ὅσπερ] G. : ὄ[σπερ] O^M **2¹** ἐν ὑπόστατος P : in ἐνυπόστατος tacite corr. edd. **2²⁻³** ἐγὼ πέλ[ω ὀ] ποιήσας suppl. G. : leg. O **3¹** desunt duae syllabae : λιχνέ vel φονεῦ vel τυφλέ vel αἰσχρέ prop. G^{app.} : fort. ἐχθρέ addendum (possis etiam πικρέ ut prop. Gr. Papagiannis) **3³** [οὐ]δὲ suppl. G. : leg. O **4²** ἐκεῖ[νον] G : ἐκεῖν[ον] O^M **5²** [τοῦ πλά]νου G. : τοῦ π[λάν]ου O^M **10** versus in margine sinistra codicis

ιγ´

Ἐπὸ ἀνοίας ἐπαρθεῖς, τοὺς ἐξ Ἀδὰμ γεννηθέντας ὡ[ς] ἀμαρτίας μετόχους

ἐκράτεις καὶ συνέκλειες, ὡς πατρ[ῶ]νον ἐποφείλοντας ὄφλημα·

ἀλλὰ ἦν ἔνοχός σοι πᾶς ἐξ Ἀδὰμ ἐν ἀμαρτίαις τικτόμενος,

ἐκ φθορᾶς ὃ γεννηθεῖς καὶ συνουσίας ἀνδρὸς καὶ ἐκ μίξεως·

ἐγὼ δὲ τούτων [εἰ]μί ἐλεύθερος πάντων,

5

ἀμαρτίας, συνουσίας·

κἂν γὰρ γεγένημαι ἄνθρωπος, ὡς ἠθέλησα,

παρθενικὴ ἀπεκύησε γαστήρ τὸν ἀναμάρτητον,

καὶ τὸ αἷμά μου τῷ γεννήσαντι ὑπὲρ πάντων δέδωκα,

ἢ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

10

1² Io. Damasc. Sacra parall. PG 95, 1332, 27-28 ἐκ μὲν αὐτοῦ τοῦ Ἀδὰμ οἱ γεννηθέντες παῖδες **1³** Herm. Pastor 29, 10, 1 Whittaker καὶ σὺ μέτοχος εἶ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ **2²⁻³** Basil. Caes. Hom. super Ps. PG 29, 277, 24-25 ὄφλημα δὲ πατρῶνον εἰς δεσμοτήριον ἄγει **3³** cf. Io. 9, 34 Ἐν ἀμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὄλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς; **4** Did. Caec. Contra Manich. PG 39, 1096, 25-27 Εἰ σὰρξ ἀμαρτίας ἐστὶν ἢ ἐκ συνουσίας ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς τεχθεῖσα, κακὸς ὁ γάμος **5-6** Rom. 6, 18 ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ, Io. Chrys. In annunt. (sp.) PG 50, 793, 14-15 ἀπεστάλη ὁ ἀμαρτίας ἐλεύθερος πρὸς τὴν φθορᾶ, (: φθορᾶς conī. Tziatzi), ἀνεπίδεκτον, Io. Damasc. Or. in Sabbat. sanct. 22, 6-7 Kottler ὁ γὰρ ἀμαρτίας ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς λελόγισται **8** cf. Rom. Mel. Cant. 18, α´ 1 de Matons Τὴν παρθενίαν τιμήσας Θεὸς γαστέραν ὄκησε παρθενικὴν, id. Cant. 18, α´ 8 de Matons Κἂν οὖν ἐτέχθη ἐκ παρθενικῆς καὶ παναγίας γαστρὸς, Cyrill. Alex. Comm. in Luc. PG 72, 31-34 Κληρονομία γὰρ Κυρίου οἱ διὰ πίστεως αὐτῷ υἰοθετηθέντες, οἱ καὶ μισθὸς εἰσι Χριστοῦ, τοῦ γεγονότος καρποῦ τῆς παρθενικῆς γαστρὸς **9³** Eus. Comm. in Ps. PG 24, 24, 50-51 Τὸ γὰρ τίμιον αὐτοῦ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκε λύτρον

3¹ ἔνοχός σοι P et G. : ἔνοχος σοὶ O **9¹** αἷμά μου P et G. : αἷμα μου O

Ῥάως ἐρεύνησον ἐμέ· καὶ βλέπε ὡς οὐχ εὐρήσεις ἄδικον πρᾶγμα καὶ λόγον·

ἐν πράξει γὰρ οὐχ ἤμαρτον, οὐδὲ δόλον ἐφθεγξάμην {ἐν} τῷ στόματι·

διὰ τοῦτο οὖν φημί· ‘Τίς ἐξ ὑμῶν ἐφ’ ἀμαρτία ἐλέγξει με;’

Ἐν γὰρ πᾶσι τοῖς νεκροῖς νῦν περὶ πάντα ἐδείχθη ἐλεύθερος

καὶ πάντων τῶν σαρκικῶν ἀμαρτιῶν ξένος·

5

πῶς ἐτόλμησας οὖν, Ἄδη,

τὸν ἀναμάρτητον κατασχεῖν ὡς ὑπεύθυνον;

Ὅλον ἐμέ κατερεύνα ἀκριβῶς· θέλω γὰρ γνῶναί σε

τὴν ἀλήθειαν, ὡς δικαίως σε ἄρτι διαδέχομαι,

ἢ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

10

1 Ps. 16, 3 ἐπύρωσάς με, καὶ οὐχ εὐρέθη ἐν ἐμοὶ ἀδικία **2** Is. 53, 9 ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, Ps. 31, 2 μακάριος ἀνὴρ, οὗ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἀμαρτίαν, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, 1Petr. 2, 22 ὃς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ **3**²⁻³ cf. Io. 8, 46 τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ ἀμαρτίας; εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετε μοι; id. 16, 8 καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἀμαρτίας καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ κρίσεως **4** cf. Ps. 87, 5 ἐγενήθη ὡς ἄνθρωπος ἀβοήθητος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος **7** Io. Chrys. De bapt. PG 49, 369, 28-29 κατεῖχεν ἡμᾶς ὁ θάνατος ὑπευθύνους ὄντας τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις

2³ ἐν τῷ στόματι P : τῷ del. O^{Tr} m.c. : ἐν delevi m.c. **9**³ γνῶναί σε P et G. : γνῶναι σε O

f. 133r Ὡς ἀναιδῆς ἀγανακτεῖς· κρίσις γάρ ἐστι δικαία καὶ ἐκβληθῆ | [σεσθε ἔ]ξω,

οἱ ἄρχοντες οἱ ἄδικοι οἱ τοῦ σκότους, παραβάντες [τὸ δίκ]αιον.

Ἐὰν οὖν καὶ ἐν ἐμοὶ εὕρηκας τι τῆς ἀμαρτίας [κᾶν] λείψανον,

χρῆσαι νῦν καὶ ἐπ’ ἐμοὶ πᾶσι σου τοῖς δικαιώμα[σιν], ἄδικε·

εἰ δὲ εὕρησαι οὐδέν, ἀπόδος συντόμως

5

ὃ κατέχεις [γρ]αμματεῖον,

ὅτι περ γέγονας τούτῳ ἐπερειδόμενος

κατὰ [Χριστοῦ] ἀναμαρτήτου θρασύς, καὶ ἐτοιμάσθητι

πρὸς ἀπόδοσιν [ῶν] προείληφας, οὕσπερ καὶ ἀνέστησα,

ἢ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

10

1²⁻³ cf. Io. 12, 31 νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω **3³** Anast. Sin. Capita VI adv. monothel. 10, 3, 52-53 Uthemann οὐδὲν τῆς ἀμαρτίας λείψανον ἢ μνημόσυνον ὧν τὸ σῶμα κέκτηται **6** Io. Chrys. De pseudoproph. (sp.) PG 59, 565, 16-17 αὐτὸς γὰρ τὸ γραμματεῖον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν κατέχει ἐν οὐρανῶ

1² γάρ ἐστι P et G. : γὰρ ἔστι O **1³** ἐκβληθῆ[σεσθε ἔξ]ω suppl. G. : ἐκβληθῆ[σεσθε] ἔξω suppl. O^M **2³** [τὸ δίκ]αιον suppl. G. : leg. O **3²** εὕρηκας τί P : εὕρηκας τι cum O scripsi m.c. : εὕρηκας τι G. **3³** [κᾶν] suppl. G. : leg. O **4³** πᾶσι σου P et O : πᾶσί σου G. δικαιώμα[σιν] suppl. G. : leg. O **6** [γρ]αμματεῖον suppl. G. : leg. O **8¹** [Χριστοῦ] suppl. G. : leg. O **9²** [ῶν] suppl. G. : leg. O

[Μό]νον ἵνα μὴ ἀγνοῆς ἅπερ ὑποστῆς, ὧ Ἰδης· οὐ μόνον γὰρ ἀποδώσεις
 οὓς ἔλαβες καὶ ἤγειρα, οὓς λαμβάνω μετ' ἐμοῦ {ὁ} ἐξερχόμενος,
 ἀλλὰ γὰρ ὅσοι δ' ἄν σοι καὶ τοῦ λοιποῦ παραπεμφθῶσιν ἐγείρονται,
 ἐπειδὴ πάντας ὁμοῦ ἐξαναστήσω φωνῇ τῇ τῆς σάλπιγγος,
 ὅτι ἐτόλμησας σὺ υἱὸν βασιλέως
 ἀναμάρτητον κρατῆσαι.»

5

Ταῦτα δὲ λέγοντος Ἰδης ἦν ὑποβρύ[χι]ος·

οἱ πυλωροὶ ἀπορρίψαντες τὰς κλεῖς ἔφυγον, βλέπον[τ]ες
 πῶς συνέτριψε καὶ διέρρηξε τοὺς μοχλοὺς αὐτῶν Χριστός,
 ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

10

4² 1Cor. 15, 52 *σαλπίζει* (scil. *σάλπιγξ*) γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγώμεθα, 1Thess. 4, 16 ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ, καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, Apoc. 1, 10 καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος **9** vid. supra ad η' 4-5 app. font.

1¹ [Μό]νον suppl. G. : leg. O in ἀγνοῆς corr. O^M: ἀγνοήσης P ὑπέστης P et edd. : ὑποστῆς scripsi **2³** ὁ ante ἐξερχόμενος P : deleui cum O^{Tr} m.c. **3¹** ὅσοι δ' scripsi cum G. (iam O^{Tr} in app. crit. dubitans) : ὡς εἶδες P (in cruce pos. O) **7²** ὑποβρύ[χι]ος suppl. G. : leg. O

[Α]φνω νεκρῶν τὰ σώματα ἐψυχωμένα ἠγέρθη καὶ κατεπάτουν τὸν Ἄδην,

«Ὡ ἄδικε, κραυγάζοντες, ποῦ σου νίκος, ποῦ σου κέντρον, ὦ Θάνατε;»

Ἦνεώχθησαν μὲν οὖν πάντα εὐθύς ἐξ αὐτομάτου τὰ μνήματα·

οἱ νεκροὶ δὲ ἐξ αὐτῶν πάντες ἐξήλλοντο <τὲ> καὶ ἐχώρευον·

ἀλλ' ἄγγελος κατελθὼν κυλίει τὸν λίθον

5

ἐκ τοῦ τάφου τοῦ σωτῆρος.

Δέσποτα Κύριε, σὺ τοὺς τάφους ἠνέφξας

νεύματι σῶ, οὐ δεόμενος τινός· πῶς ἐδεήθης οὖν

τοῦ κυλίσαντος ἐκ τοῦ τάφου σου λίθον ἐπικείμενον,

ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις;

10

2 vid. supra ad prooem. 3 app. font. **3-4** Matth. 27, 52 καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεώχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν **4** Io. Chrys. In adorat. venerandae crucis PG 62, 750, 43-44 καὶ ἀνίσταντο οἱ νεκροὶ, καὶ ἐξήλλοντο αἱ ψυχαί **5-6** Matth. 28, 2 καὶ ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβάς ἐξ οὐρανοῦ καὶ προσελθὼν ἀπεκύλισεν τὸν λίθον καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ

1¹ [Ἄφ]νω suppl. G. : leg. O **4**² deest una syllaba : τε addidi m.c. **9**¹ κυλίοντος P et edd. : κυλίσαντος scripsi

η´

«Νῦν ἵνα μηδεὶς πλανηθῆ, λέξω τε καὶ ἐρμηνεύσω τὸ παρ' ὑμῶν προβληθέν μοι·

ὁ λίθος μοι πρὸς ἔξοδον οὐδὲ ὄλως <οὐκ> ἐγένετο κώλυμα,

ἐπειδὴ πάντα ἐμοὶ ὥσπερ Θεῶ εἵκει τε καὶ ὑποτάσσεται·

εἰ <γὰρ> καὶ γέγονα σάρξ, πάντων εἰμὶ ποιητὴς τε καὶ κύριος·

{καὶ} τῷ νεύματι τῷ ἐμῷ ἡ θάλασσα πρώην 5

ὥσπερ χέρσος ἀπεδείχθη·

ὁ Ἰορδάνης δὲ εἰς τὰ ὀπίσω ἀνέκαμψε·

νάματα δὲ ἐν ἐρήμῳ τοῖς λαοῖς πέτρα ἐπήγασε

καὶ ὁ ἥλιος ὑπεχώρησεν, ὅτε με ἐσταύρωσαν,

τὴν ζωὴν καὶ ἀνάστασιν. 10

7² litterae nigrae synizesin significant

4² Athan. Or. I contra Arian. 41, 6, 1-2 Metzler – Savvidis καὶ ὅδε γὰρ οὐκ αὐτῶ ἦσαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι 5-6 Ex. 14, 21 ἐξέτεινεν δὲ Μωυσῆς τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ὑπήγαγεν κύριος τὴν θάλασσαν ἐν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ ὅλην τὴν νύκτα καὶ ἐποίησεν τὴν θάλασσαν ξηράν, Ps. 65, 6 ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηράν, ἐν ποταμῶ διελεύσονται ποδί 7 Ps. 113, 3 ἡ θάλασσα εἶδεν καὶ ἔφηνεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω 8 Ex. 17, 6 ὅδε ἐγὼ ἔστηκα πρὸ τοῦ σὲ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐν Χωρηβ· καὶ πατάξεις τὴν πέτραν, καὶ ἐξελεύσεται ἐξ αὐτῆς ὕδωρ, καὶ πίεται ὁ λαός μου, Num. 20, 8 Λαβὲ τὴν ῥάβδον καὶ ἐκκλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ααρων ὁ ἀδελφός σου καὶ λαλήσατε πρὸς τὴν πέτραν ἔναντι αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐτῆς, καὶ ἐξοίσετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας καὶ ποτιεῖτε τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, Rom. Mel. Cant. 36, κβ´ 3 de Matons ὑέτισαντι καὶ νᾶμα ἐκ τῆς πέτρας πηγάσαντι

2³ οὐκ addidi cum O^{Tr} m.c. 4¹ deest una syllaba : γὰρ addidi cum O^M m.c. (om. G.) : εἰ καὶ γεγένημαι prop. G^{app}. 5¹ καὶ τῷ νεύματι P : τῷ del. G. m.c. : καὶ delevi cum O^M m.c. 7² τὰ ὀπίσω cum synizesi legi (ut G.) : etiam fort. τὰ delendum

f. 133v Ὁ μόνω νεύματι καὶ νῦν πάντας τοὺς τάφους ἀν[οίξας] καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπολύσας
οὐδέποτε οὐκ ἔχρηζε [τοῦ] ἀγγέλου τοῦ τὸν λίθον κυλίσαντος·
ἀλλὰ νῦν μά[θετέ] μου τέχνην σοφὴν· τοῦτο γὰρ δέδωκε σύμβολον
καὶ ση[μεῖ]ον τοῖς θνητοῖς τούτου τοῦ λίθου ἐκ τάφου ἢ ἔπαρσις,
[ὡς] ἐν τῇ ὥρᾳ αὐτῇ αἱ πύλαι τοῦ ἄδου 5
ἀνεσπάσθησαν ἐκ [μέ]σου
οὐ χρηματίζουσαι ἐν τοῖς τάφοις ὡς πρότερον·
[ὅ]θεν λαμπρᾶ τῇ ἐσθῆτι ἐκφανεῖς τότε ὁ ἄγγελος
ἐπιν[ί]κιον ὕμνον ἤσέ μοι, λέγων ὡς ἐγήγερται
ἡ ζωὴ καὶ ἀνάστασις.» 10

2²⁻³ Greg. Nyss. Or. in resurrect. 1, 9, 289, 10-11 Gebhardt *τότε ὁ καταστράπτων τοῖς ἐνδύμασιν ἄγγελος ἀποκυλίνει τὸν λίθον τοῦ μνημείου*, Evang. Nicod. 14, 3, 7-8 Tischendorf *καὶ ἐδίδαξαν αὐτοὺς εἰπεῖν ὅτι ἄγγελος καταβὰς ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου*; **8** Luc. 23, 11 *καὶ ἐμπαίξας περιβαλὼν ἐσθῆτα λαμπρὰν ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ*, Iac. 2, 2 *ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι*, id. 2, 3 *ἐπιβλέψητε δὲ ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν*, Acta 10, 30 *καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἔσθῃ ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ*

1² ἀν[οίξας] suppl. G. : leg. O **2¹⁻²** ἔχρηζε P (littera ε vix legitur) : ἔχρηζεν leg. O (recte?) : in ἔχρηζον corr. O^M et prob. G. **2²** τοῦ] suppl. G. : leg. O **3¹** μά[] μου P : μάθετε μοῦ O : μά[θετέ] μου **3³** δέδωκα P et edd. : δέδωκε scripsi (ut prop. O^M in app. crit.) **4²** τάφων P et edd. : τάφου scripsi **5¹** [ὡς] suppl. G. : leg. O **6** [μέ]σου suppl. G. : leg. O **7²** ἐν τοῖς τάφοις P et edd. : βάρθοις con. O^M in app. crit. **10** ἀνά[στασις] suppl. G. : leg. O

Ἐπεὶ δὲ τούτων, λυτρωτά, τί ἔχομεν ἀντιδοῦναι, εἰ μ[ὴ] τὴν δοξολογίαν;

Διὸ τῶν δοξαζόντων σου τὸν σταυρὸν καὶ τ[ὴν] ταφὴν καὶ ἀνάστασιν
ὡς Θεὸς φεῖσαι, Χριστέ· δὸς δὲ ἡμῖν πλημμελημάτων συγχώρησιν
καὶ ἀξίωσον ἡμᾶς, ὅταν ἡ πά[ν]δημος γένηται ἔγερσις,

τὸ πρόσωπόν σου ἰδεῖν μετὰ π[αρ]ρησίας

5

καὶ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς σου

σὺν τοῖς ἀγίοις σ[ου]· «Δεῦτε κληρονομήσατε

μετὰ χαρᾶς βασιλείαν τὴν ἐμήν.» Δὸς οὖν κατάνυξιν

ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, πολυέλεε, ἵνα σε δοξάζωμεν,

τὴν ζωὴν καὶ ἀνάστασιν.

10

1²⁻³ Proc. Comm. in Is. PG 87.2, 1936, 23-24 διὰ δὲ τὸ τὰς τιμὰς ἀλλήλοις παραχωρεῖν, ἀντιδωρεῖσθαί τε τὰς δοξολογίας **3³** Io. Chrys. In Gen. PG 53, 373,64-374,1 καὶ τῶν ἐν παντὶ χρόνῳ πλημμελημάτων τὴν συγχώρησιν εὑρέσθαι, Hesych. Comm. in Ps. (sp.) PG 55, 770, 11-12 καὶ ἡ τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων συγχώρησις **5** Greg. Nyss. De virginit. 12, 4, 6 Aubineau ἐν παρρησίᾳ δὲ τὸ τοῦ θεοῦ πρόσωπον βλέπων, Germ. II Or. 2, PG 98, 261, 13-14 βλέπέτω Θεοῦ πρόσωπον μετὰ παρρησίας **7²-8²** Matth. 25, 34 τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου **8³-9¹** Rom. Mel. Cant. 31, λα' **3²** de Matons δὸς κατάνυξιν, σωτήρ, id. Cant. 50, κγ' **8³-9¹** de Matons Δὸς κατάνυξιν τοῖς δούλοις σου, κύριε, Ephr. Syr. Sermo ascet. 174, 5 Phrantzolas δός μοι κατάνυξιν καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου δάκρυα

2² [τὴν] suppl. G. : leg. O **7¹** σου P et G. : in μου corr. O^M

Γ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

Γ1. Κριτικές-Φιλολογικές Παρατηρήσεις:

Ακροστ. τοῦτο ταπεινοῦ Ρωμανοῦ:

Στην έκδοση της Οξφόρδης, οι Maas – Τρυπάνης σημειώνουν στο κριτικό υπόμνημα ότι προκύπτει χάσμα ανάμεσα στον πέμπτο και έκτο οίκο, λόγω της απουσίας από την ακροστιχίδα του άρθρου *τοῦ* πριν από το επίθετο *ταπεινοῦ*. Αν ίσχυε αυτή η άποψη, τότε θα έπρεπε να θεωρήσουμε ότι λείπουν τρεις οίκοι από το κοντάκιο, οι οποίοι πιθανόν να είχαν εκπέσει.⁹ Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει, γιατί οι οίκοι ε' και ζ' έχουν απόλυτη νοηματική συνοχή μεταξύ τους (από τον στίχο ε' 8 μιλά ο Άδης και ο λόγος του ολοκληρώνεται στον ζ' 2). Φυσικά, δεν είναι η πρώτη φορά που το άρθρο *τοῦ* δεν υπάρχει σε ακροστιχίδα κοντακίων του Ρωμανού.¹⁰

Προοίμ. 1¹ [συνταφ]έντες <τῶ> Χριστῶ:

Κρίθηκε απαραίτητη, κυρίως για αισθητικούς λόγους,¹¹ η προσθήκη του άρθρου *τῶ* (κατόπιν εισήγησης του G.d.M. στο κριτικό του υπόμνημα) δίπλα στη λέξη *Χριστῶ*, διότι δημιουργείται ισοσυλλαβία με το πρώτο ημιστίχιο του καθενός από τους δύο επόμενους στίχους, καθώς και με τον τέταρτο και πέμπτο στίχο. Μάλιστα, πέραν της ισοσυλλαβίας, προκύπτει, έτσι, και μία ομοτονία με το πρώτο ημιστίχιο του δεύτερου στίχου.

Όσον αφορά τη συμπλήρωση του Maas, για να αποκαταστήσει το φθαρμένο στον κώδικα *Ἰέντες*, είναι προτιμότερο, αντί αυτής (μολονότι ευσταθεί νοηματικά), να προκρίνουμε τη συμπλήρωση του G.d.M., γιατί η φράση *κολληθέντες Χριστῶ διὰ τοῦ βαπτίσματος* δεν απαντά πουθενά. Αντιθέτως, με τη συμπλήρωση του G.d.M. *συνταφέντες*, ο στίχος ανταποκρίνεται περισσότερο στο σχετικό χωρίο από την Α' προς Κορινθίους επιστολή του Αποστόλου Παύλου (βλ. υπόμν. πηγών), το οποίο, προφανώς, υπόκειται εδώ ως πηγή.

Προοίμ. 3 Ποῦ σου, [Θάνατε], τὸ νῆκος, ποῦ σου, Ἄϊδη, τὸ κέντρον:

Η φράση αυτή από το προφητικό βιβλίο του Ωσηέ και την Α' προς Κορινθίους απαντά, επίσης, ελαφρώς παραλλαγμένη, στον έβδομο οίκο (στ. 5-6). Γι' αυτό, οι δύο εκδόσεις υιοθετούν τη γραφή *Θάνατε* στο σημείο που το χειρόγραφο έχει φθαρεί.

Στον ίδιο στίχο, ο γραφέας του κώδικα επιλέγει να εφαρμόσει την έγκλιση του τόνου στην αντωνυμία *σου* των δύο ημιστιχίων του ίδιου στίχου, λόγω του ερωτηματικού επιρρήματος *ποῦ*, σύμφωνα με τον κανόνα της γραμματικής, πράγμα το οποίο και αποδέχομαι.¹² Στην έκδοση της Οξφόρδης και του G.d.M., η αντωνυμία στο πρώτο ημιστίχιο τονίζεται με περισπωμένη, χωρίς αυτός ο τονισμός να εξυπηρετεί κάποιον

⁹ G.d.M., Hymnes IV 570-571.

¹⁰ Μερικά παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων παραθέτει ο G.d.M., Hymnes IV 571.

¹¹ Για την προσθήκη αυτή, δεν αποτέλεσε κριτήριο η μετρική εξομείωση του συγκεκριμένου ημιστιχίου με το εναρκτήριο ημιστίχιο του κάθε οίκου. Άλλωστε, τα προοίμια των κοντακίων δεν ταυτίζονται, ως προς το μέτρο, με τους οίκους που ακολουθούν (ενδεικτικά, βλ. Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ἡ βυζαντινὴ ὕμνογραφία καὶ ποίησις*, Ἀθήναι 1965, 55).

¹² Όπως έχει επισημανθεί (βλ. Γενική Εισαγωγή), στην παρούσα μελέτη ακολουθείται το μέτρο που έχουν το προοίμιο και οι οίκοι αυτού του κοντακίου, όπως στο χειρόγραφο. Σύμφωνα με αυτό, η αντωνυμία *σου* έχει θέση άτονης συλλαβής και στα δύο ημιστίχια.

σκοπό, όταν, άλλωστε, οι ίδιοι εκδότες διατηρούν το δεύτερο σου άτονο, όπως είναι στον κώδικα.

α' 7² [ἦνπ]ερ ἀπόλεσα:

Οι εκδότες της Οξφόρδης δεν δηλώνουν¹³ αν πράγματι διάβασαν ἄσπερ στον κώδικα ή αν συμπληρώνουν κάποια γράμματα, κατόπιν εικασίας.¹⁴ Η πιο πιθανή θεωρία είναι ότι το χειρόγραφο ήταν όντως φθαρμένο,¹⁵ και συμπλήρωσαν τα σημεία που έλειπαν, επιλέγοντας (εσφαλμένα) να μην κάνουν κάποια αναφορά στο κριτικό υπόμνημα. Με βεβαιότητα, λοιπόν, οι Maas – Τρυπάνης εκδίδουν τη γραφή ἄσπερ, η οποία είναι λανθασμένη. Ορθώς, ο G.d.M. τη διορθώνει σε ἦνπερ, αφού λαμβάνει υπ' όψιν τη σχετική ευαγγελική περικοπή¹⁶ (βλ. υπόμν. πηγών) που διηγείται την παραβολή των δέκα δραχμών.¹⁷ Η γυναίκα χάνει τη μία από τις δέκα δραχμές, την οποία, στη συνέχεια, βρίσκει. Δεν χάνει και τις δέκα. Επομένως, ταιριάζει εδώ η χρήση της ίδιας αντωνυμίας, αλλά σε αιτιατική πτώση ενικού αριθμού.

β' 4² καὶ <ή> δύναμις:

Το ημιστίχιο υστερεί μετρικά κατά μία συλλαβή (11 αντί 12). Οι εκδότες της Οξφόρδης το επισημαίνουν αυτό στο κριτικό υπόμνημα, αλλά δεν προχωρούν στη «θεραπεία» του μέτρου, παραβάλλοντας το ημιστίχιο με το αντίστοιχο του ιζ' οίκου, στο οποίο, επίσης, απουσιάζει μία συλλαβή και δεν την αποκαθιστούν. Θεωρώ ότι με την απλή προσθήκη του άρθρου ή, το ημιστίχιο αποκτά την ισοσυλλαβία που χρειάζεται, για να προσομοιάζει ως προς το μέτρο με αυτά των υπόλοιπων οίκων.

γ' 4² ἦν <τε> ἐσάρωσε καὶ <καθ>ηγίασε:

Είναι εμφανής η έλλειψη δύο συλλαβών από το συγκεκριμένο ημιστίχιο. Στην έκδοση της Οξφόρδης, οι Maas – Τρυπάνης επισημαίνουν τη λέξη ἐσάρωσε ως locum desperatum, βάζοντάς την ανάμεσα σε cruces.¹⁸ Εξετάζοντας το σημείο, διαπίστωσα ότι οι δύο συλλαβές που λείπουν δεν αφορούν, αποκλειστικά, τη λέξη αυτή, αλλά εξ ολοκλήρου το ημιστίχιο.¹⁹ Ο G.d.M. προτείνει να προστεθεί ένα καὶ πριν το ἐσάρωσε, το οποίο, πράγματι, αποκαθιστά εν μέρει την ισοσυλλαβία και δεν δημιουργεί πρόβλημα στην ομοτονία. Έχοντας υπ' όψιν την πρόταση του G.d.M.,²⁰ επέλεξα να προσθέσω στην έκδοσή μου ένα τε (εφαρμόζοντας, ταυτόχρονα την έγκλιση του τόνου), προκειμένου να μην υπάρχουν τρία καὶ στον ίδιο στίχο. Μία ακόμη προσθήκη συλλαβής, για την πλήρη

¹³ Δεν υπάρχει κάποια σημείωση στο κριτικό τους υπόμνημα ή η χρήση οξυγώνιων αγκυλών στον στίχο που να δείχνουν ότι η γραφή δεν διαβάζεται και συμπληρώθηκε με εικασία. Κατά πάσα πιθανότητα, όταν οι δύο εκδότες μελέτησαν τον κώδικα, αυτός δεν είχε υποστεί φθορά (τουλάχιστον τόσο μεγάλη) που να καθιστά αδύνατη την ανάγνωση της γραφής, εν αντιθέσει με την έκδοση του G.d.M., ο οποίος συμπληρώνει πολλά δυσανάγνωστα (για εκείνον) σημεία που οι Maas – Τρυπάνης διαβάζουν με άνεση, δεδομένου ότι η γαλλική έκδοση είναι μεταγενέστερη και, επομένως, το χειρόγραφο εφθάρη περισσότερο με την πάροδο του χρόνου.

¹⁴ Στη γαλλική έκδοση, η φθορά δηλώνεται κανονικά στο κείμενο και στο κριτικό υπόμνημα.

¹⁵ Αυτό φαίνεται και σε άλλα σημεία του κοντακίου που συμπληρώθηκαν από τις δύο εκδόσεις και από εμένα.

¹⁶ G.d.M., Hymnes IV 578, υποσημ. 2.

¹⁷ Επίσης, οι στίχοι 3-5 του οίκου υποδηλώνουν την ορθή γραφή.

¹⁸ Και οι δύο εκδόσεις δηλώνουν την έλλειψη δύο συλλαβών στο ημιστίχιο.

¹⁹ Γι' αυτόν τον λόγο, έπρεπε να θεωρηθεί ως «αθεράπευτο» χωρίο και οι cruces να το περικλείουν.

²⁰ Ουσιαστικά, ο Γάλλος εκδότης εντόπισε το ένα από τα δύο σημεία, στα οποία μπορεί να γίνει «θεραπεία» του μέτρου.

μετρική αποκατάσταση, μπορεί να γίνει πριν τη λέξη *ήγγιασε*, χωρίς να αλλοιώνεται, όμως, η σημασία της και το νόημα του στίχου. Έτσι, η επιλογή της πρόθεσης *κατά* (με έκθλιψη του *α* και δάσυνση του *τ*) και ο σχηματισμός της, σχεδόν ίδιας σημασίας, λέξης *καθηγγίασε*,²¹ μπορεί να αποτελέσει μία πολύ καλή λύση (βέβαια, όχι μοναδική), για να επανέλθει στο ημιστίχιο η μετρική ισορροπία.

γ' 5² προφέρει την σάρκα:

Η διόρθωση από τον Maas του ορθού *προφέρει* που παραδίδει το χειρόγραφο, σε *προσφέρει*, δεν εξυπηρετεί καθόλου το νόημα του στίχου, διότι ο Κύριος δεν μπορεί να προσφέρει το σώμα του «σαν φωτεινό λυχνάρι». Η παραδεδομένη γραφή *προφέρει* δηλώνει ακριβώς την παρομοίωση του σώματος του Κυρίου με ένα λυχνάρι φωτός, το οποίο προτάσσει ο Κύριος (σαν να φωτίζει με αυτό τον δρόμο του, καθώς προχωρά), ή, ακόμη, ότι ο Ίδιος εκπέμπει φως²² και φωτίζει τα πάντα στο πέρασμά του, όπως ένα αναμμένο λυχνάρι.

δ' 8² [καὶ πικρά]νη τῆ χολῆ:

Στον κώδικα, η φθορά είναι έντονη και καθίσταται δύσκολη η αποκατάσταση. Ο Τρυπάνης καταφέρνει να συμπληρώσει με εικασία τη φθαρμένη λέξη και να αποδώσει το νόημα του στίχου σε σχέση με τη λέξη *χολή* που ακολουθεί.²³ Μάλιστα, προβαίνει και σε διόρθωση της συλλαβής *-νεῖ* (είναι η μόνη που διαβάζεται με ευκολία), αλλάζοντας την έγκλιση και τον χρόνο του ρήματος από οριστική μέλλοντα σε υποτακτική αορίστου,²⁴ λόγω της τελικής πρότασης.

δ' 9² δρ[ιμυτά]τω δὲ ὄξει ὄπερ ἔπιεν:

Οι εκδότες της Οξφόρδης δεν κατάφεραν να βρουν κάποια ικανοποιητική συμπλήρωση και επέλεξαν να αφήσουν κενό το φθαρμένο σημείο και να το επισημάνουν ως «αθεράπευτο». Σε αντίθεση με τον G.d.M. που το συμπληρώνει με τη λέξη *δριμ[υχθέν]τα* και εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να έχει αποκατασταθεί το χωρίο, μιας που δεν προκύπτει κάποιο μετρικό πρόβλημα.²⁵ Όμως, η μετοχή αυτή δεν αποτελεί κατάλληλη επιλογή, διότι προκύπτει νοηματική ασάφεια σε σχέση με τους δύο προηγούμενους στίχους (6-7).²⁶ Τελικώς, κατέληξα στη συμπλήρωση *δρ[ιμυτά]ω* (διορθώνοντας το *α* σε *ω*),²⁷ ένα επίθετο που δηλώνει την έντονη οξύτητα του *ὄξους* και

²¹ Υπάρχουν αναφορές στη Θεοτόκο ως καθαγιασμένη (πρβλ. Ιω. Ιεροσολ. Κατὰ εἰκονοκλ. PG 96, 1353, 29-31 καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου καθαγιαζομένη Παρθένω τῆ ἁγία Μαρία, τῆ κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν Θεοτόκω).

²² Ιω. 8, 12 Πάλιν οὖν αὐτοῖς ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς λέγων, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

²³ Η γραφή *πικράνη* είναι απόλυτα ταιριαστή με τη *χολή*, η οποία παρουσιάζεται ως «πικρή», κυρίως σε ιατρικά κείμενα (π.χ. Γαλην. Περί ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων IX, 2, 569, 10-11 Kühn *κύστις δ' οὐ πᾶσιν ἐπ' αὐτῷ πέφυκεν, ἀθροίζουσα τὴν πικρὰν χολήν*), αλλά και σε χριστιανικά (π.χ. Ιω. Χρυσ. Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα VI (sp.), 53, 2, 1-2 *Nautin Τὴν δὲ πικρὰν καὶ ὄξειαν τοῦ δράκοντος χολήν ἐκπιῶν, ὅλας ἡμῖν τὰς ἀφ' ἑαυτοῦ γλυκεῖας ἀντεκέρασε πηγᾶς*).

²⁴ Ἢδη, προηγείται το ρῆμα *τρώσῃ* (επίσης υποτακτική αορίστου) στον ίδιο στίχο.

²⁵ Η μετοχή *δριμυχθεῖς* απαντά 14 φορές στον TLG.

²⁶ Ο Κύριος θέλει να επιτεθεί στον Ἄδη και στον Θάνατο και να τους πλήξει με το ὄξος που ήπια πάνω στον σταυρό, αλλά δεν το έχει κάνει ακόμη (είναι μελλοντική ενέργεια). Άρα, η μετοχή του αορίστου δεν αρμόζει, γιατί ο Ἄδης δεν έχει δεχτεί, μέχρι στιγμής, την επίθεση του Χριστού.

²⁷ Πρόκειται για ένα από τα συχνότερα αντιγραφικά σφάλματα η σύγχυση του *α* με το *ω* στα χειρόγραφα.

απαντά, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, στην ιατρική²⁸ (περισσότερο στον Γαληνό και στον Αέτιο, π.χ. Γαλην. Περί συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ γένη VII, 13, 403, 13-15 Kühn παλαιότατον τε τὸ ἔλαιον ἐμβάλλετε καὶ ὄζος δριμύτατον ἐξ οἴνου δηλονότι μόνου γεγονός / Αέτ. Ἱατρικῶν V, 46, 30-31 Olivieri γνωρίζωμεν δὲ τὴν μέλαιναν ἐκ τοῦ ἐπιχειομένην ἐπὶ τὴν γῆν ζέειν καὶ ζυμοῦν αὐτήν, ὥσπερ τὸ δριμύτατον ὄζος). Ἔτσι, ο Χριστός, κατά μία ελεύθερη απόδοση των στίχων, «από τη μία με τη λόγχη και τα καρφιά θα πληγώσει τον Θάνατο και θα πικράνει τον Ἄδη με τη χολή, και από την άλλη με το πιο οξύ ξίδι, το οποίο ἤπιε».

ε' 3³ οὐδ' ἐν] τῷ σκότει ἐξίσχυσε:

Θα ήταν δυνατόν να διατηρήσουμε τη συμπλήρωση του Maas *οὐ δύ[ναται]*, αν δεν μας εμπόδιζε το μέτρο (προκύπτουν δύο επιπλέον συλλαβές).²⁹ Είναι προτιμότερη η λύση *οὐδ' ἐν* του Γάλλου εκδότη, διότι, έτσι, αποκαθίσταται μετρικά το ημιστίχιο και δημιουργείται πιο ωραία εντύπωση από το νόημα που αποκτά ο στίχος, με αυτόν τον τρόπο (οι δυνάμεις του σκότους [μάλλον εννοείται ο Ἄδης] δεν μπόρεσαν να νικήσουν τον Χριστό ούτε στα ίδια τους τα μέρη).

ζ' 1¹ τολμήσωμεν, 2³ παραδώσωμεν:

Στους δύο πρώτους στίχους του οίκου, τα ρήματα αυτά παραδίδονται από το χειρόγραφο σε οριστική. Οι Maas – Τρυπάνης σωστά προτιμούν την προτροπική υποτακτική, εφόσον στον δεύτερο στίχο έχουμε το ρήμα *φυλακίσωμεν* (και στους δύο στίχους ο Ἄδης απευθύνεται στους βοηθούς του που τους προτρέπει να παραλάβουν [μαζί με τον ίδιο] το νεκρό σώμα του Χριστού).

η' 6 ἐάσητε μη[δέ]να:

Ο κώδικας παραδίδει τον τύπο *ἐάσητε*. Οι Maas – Τρυπάνης διορθώνουν,³⁰ επιλέγοντας την προστακτική έγκλιση που κυριαρχεί από τον δεύτερο στίχο μέχρι το τέλος του οίκου, λόγω μίας σειράς διαταγών που δίνει ο Ἄδης στους φύλακες των πυλών (*δράμετε, κλείσατε, φυλάττετε, βάλετε*). Όμως, η προστακτική με το *μη* για να δηλωθεί διαταγή χρησιμοποιείται μόνο σε χρόνο ενεστώτα και όχι σε αόριστο (στον αόριστο η διαταγή δηλώνεται με υποτακτική). Επομένως, είναι περιττή η διόρθωση της παραδεδομένης γραφής *ἐάσητε*.

θ' 9¹ πῶς οὖν {σὺ} γέγονας:

Οπωσδήποτε, είναι αναγκαίος ο οβελισμός μίας συλλαβής του ημιστιχίου, για να επανέλθει η ισοσυλλαβία. Η επιλογή να διατηρήσω το μόριο *οὖν*, όπως ο Τρυπάνης, στηρίχθηκε κυρίως στο γεγονός ότι η δεύτερη συλλαβή των 9¹ ημιστιχίων είναι σταθερά άτονη σε όλους τους οίκους. Το *οὖν* δεν υπολογίζεται ως τονισμένη συλλαβή, εν αντιθέσει με την αντωνυμία *σὺ*.

²⁸ Κάποιες αναφορές για το *δριμύτατον ὄζος* απαντούν και σε αλχημικά κείμενα (βλ. Αλχημ. Αποσπ. Κιναβάρεως σκευασία II, 384, 12-14 Berthelot-Ruelle *Και βαλὼν αὐτήν εἰς ἄγγος ὄζος δριμύτατον, και φιώσας καλῶς ἵνα μὴ διαπνεύση, και ἔασον ἡμέρας ε'.*)

²⁹ Στο χειρόγραφο, δεν είναι τόσο μεγάλο το φθαρμένο σημείο που να φανερώνει ότι χωρούσαν παραπάνω από δύο γράμματα το πολύ. Με αυτή την άποψη, φαίνεται να συμφωνεί και ο G.d.M., Hymnes IV 582-583, υποσημ. 1: «Mais, le mot illisible sur le manuscrit ne peut être aussi long que δύναται: il n'y a guère de place que pour deux lettres».

³⁰ Στο κριτικό υπόμνημα, οι δύο εκδότες δεν αναφέρουν την παραδεδομένη γραφή του κώδικα (διορθώνουν «σιωπηρά»).

ια' 4² ἀναμάρτητος:

Το επίρρημα *ἀναμαρτήτως* που υπάρχει στον κώδικα ταιριάζει στο νόημα του στίχου (ο Χριστός έγινε άνθρωπος χωρίς το αμάρτημα της συνείρεσης, αφού γεννήθηκε από παρθένο), όμως δεν τηρείται η ομοτονία. Το επίθετο *ἀναμάρτητος* απαντά πρώτα στην έκδοση της Οξφόρδης (μετά από αποκατάσταση του Maas) και δίνει εξίσου τέλει νόημα στον στίχο (ο Χριστός γεννήθηκε ἀναμάρτητος άνθρωπος, διότι είναι ἑνσαρκος Θεός και Υἱός παρθένου, πρβλ. Συμ. Ν. Θεολ. Ἀλφαβητ. Κεφάλ. (dub.) 9, 1, 52-53 Mount Athos *καὶ δοξασθήσονται διὰ τὸν δεῦτερον Ἀδάμ, τὸν ἀναμάρτητον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεόν*). Βλ. και ιε' 8².

ια' 6 καὶ Θεὸς παν[τοδύ]νάστης:

Αν παρατηρήσουμε τον στίχο στην έκδοση των Maas – Τρυπάνη, θα διαπιστώσουμε ότι οι εκδότες δεν δυσκολεύτηκαν να τον διαβάσουν (για ἴδια περίπτωση, βλ. παρατήρηση για α' 7²). Γι' αυτό, παραδίδουν *καὶ θεὸς πάντων δυνάστης*. Ὑστερα ἀπὸ προσωπική μελέτη του κώδικα μέσω ψηφιακῶν φωτογραφιῶν και με τη χρήση της μεγέθυνσης, παρατήρησα ὅτι ο G.d.M. σωστά δεν διακρίνει στη συλλαβή *παν-* κάποιον ἴχνοσ οξείας³¹ που θα ἔπρεπε να υπάρχει, αν το χειρόγραφο παρέδιδε *πάντων*.³² Οδηγήθηκα στο συμπέρασμα ὅτι η γραφή *παντοδυνάστης*³³ που προτείνει ο Γάλλος εκδότης είναι αυτή που υπήρχε στον κώδικα (και συμβάλλει στην τήρηση του μέτρου). Εξάλλου, είναι ταυτόσημη με τη φράση *πάντων δυνάστης*. Επιπλέον, τα επίθετα με α' συνθετικό *παν-* δεν λείπουν ἀπὸ τα κοντάκια του Ρωμανού, π.χ. Κοντ. 54 (Εἰς ἕκαστον σεισμὸν καὶ ἔμπρησμὸν) δ' 8 *Ἀμνησίκακε Θεὲ καὶ πανοικτίρμον* / Κοντ. 14 (Εἰς τὴν ὑπαπαντήν) στ' 2² *Σὺ χαρακτήρ ὁ παντέλειος* / Κοντ. 23 (Εἰς τὴν αἰμόρρουν) ε' 2¹ *Πῶς ὀφθήσομαι τῷ παντεπόπη μου*.

ια' 9² καὶ ἐκβάλλω σε:

Προτίμησα να διατηρήσω τη γραφή του χειρογράφου, διότι ἤδη στον στίχο υπάρχει η υποτακτική αορίστου *νικήσω* (πρόκειται για μελλοντικές ενέργειες του Χριστοῦ ἐναντίον του Ἀδῆ). Ἀρα, αρμόζει περισσότερο να παραμείνει το παραδεδομένο *ἐκβάλλω* και ὄχι ο ἐνεστώτας *ἐκβάλλω* που προτιμούν (πάλι «σιωπηρά») οι εκδότες της Οξφόρδης.

ιβ' 3¹ ἀλλὰ σὺ, Αἰδη < ~ - >:

Το ημιστίχο υπολείπεται κατὰ δύο συλλαβές ἀπὸ τα ἀντίστοιχα ημιστίχια των ἄλλων οἰκῶν. Εφόσον προηγείται η κλητική προσφώνηση *Αἰδη*, χρειάζεται ἕνα δυσύλλαβο

³¹ Βλ. G.d.M., Hymnes IV 588, κριτικό υπόμνημα.

³² Θεωρώ ἀπίθανο να ἔχει αλλοιωθεῖ ο τόνος στη συγκεκριμένη συλλαβή, διότι ο βαθμός της φθοράς δεν είναι τόσο μεγάλος. Στις ἀμέσως ἐπόμενες σειρές του κειμένου (εκεί ὅπου η φθορά είναι ἴδια με αυτή στη συλλαβή *παν[]*) ο τονισμός είναι ευδιάκριτος.

³³ Το επίθετο είναι πολύ σπάνιο. Το βρίσκουμε 2 φορές σε ορφικούς ὕμνους (π.χ. Ορφ. Ὑμν. 45, 2 *Quandt Βάσσαρε καὶ Βακχεῦ, πολυώνυμε, παντοδυνάστα*) και 1 φορά σε μαγικό πάπυρο (Mag. Παπ. 12, 265-266 *Henrichs-Preisendanz 'Ὀύερτω παντοδυνάστα. 'τέλεσόν μοι καὶ δυνάμωσόν μοι τοῦτο πρᾶγμα...*). Σύμφωνα με το λεξικό του Σουίδα (βλ. υπόμν. πηγῶν), το επίθετο προσδιορίζει τον Χριστό, για μία και μοναδική φορά, σε ἐπιστολή της αγίας Αναστασίας της Φαρμακολυτριάς (3^{ος}-4^{ος} αι. μ.Χ.) προς τον δάσκαλό της, ἅγιο Χρυσόγονο (3^{ος}-4^{ος} αι. μ.Χ.). Λόγω του γεγονότος ὅτι το λεξικό είναι πολύ μεταγενέστερο του Ρωμανού, είναι ἀδύνατον ο ποιητής να το χρησιμοποίησε ως πηγή. Βέβαια, δεν αποκλείεται να γνώριζε ο Ρωμανός αυτό το επίθετο, αφού η αγία Αναστασία, που αποκαλεῖ τον Κύριο «παντοδυνάστη», προηγείται χρονικά του Ρωμανού (ἴσως ἦταν διαδεδομένο το επίθετο στα χρόνια πριν ἀπὸ αυτόν). Ἐνδεχομένως, να είναι απλῶς και μία ἐπινόηση του ἴδιου του ποιητή, χωρίς να το ἔχει διαβάσει/ακούσει ἀπὸ κάποια πηγή.

επίθετο, επίσης σε κλητική, που να τονίζεται στη λήγουσα. Οι προτάσεις του G.d.M.,³⁴ είναι ομολογουμένως εξαιρετικές (ως επίθετα για τον Άδη και όσον αφορά το μέτρο). Παρόλα αυτά, μετά από αναζήτηση, δεν βρέθηκε κάποιο από τα προτεινόμενα επίθετα να προσδιορίζει τον Άδη. Ως μία πιο ασφαλή λύση, θα πρότεινα την προσθήκη *Άιδη* <έχθρῆ>, η οποία εξυπηρετεί το νόημα, και ως επίθετο για τον Άδη απαντά κι άλλη μία φορά στο ίδιο κοντάκιο, πρβλ. στο η' 1¹⁻². Επίσης, βλ. Κοντ. 42 (Ἐτερον κοντάκιον ἀναστάσιμον) β' 3 *Εἶπὲ οὖν πρῶτος, Ἄιδη, ὁ ἀεὶ ἐχθρὸς τοῦ γένους μου*. Δεν μπορεί βέβαια να παραλειφθεῖ και η εξίσου ικανοποιητική πρόταση του Γρηγορίου Παπαγιάννη για προσθήκη του επιθέτου *πικρῆ*, βλ. Μιχ. Ψελλ. Ποιημ. 55, 237 Westerink *ὡς ταῦτα εἶδεν ὁ πικρὸς καὶ ψυχοφθόρος [Ἄι]δ[ης]*.³⁵

ιβ' 3² τὸ πρὶν οὐκ ἦς:

Δεν είναι η μόνη φορά που ο Ρωμανός προτιμά τον τύπο ἦς, για να δηλώσει το β' ενικό της οριστικής παρατατικού (ἦσθα), π.χ. Κοντ. 19 (Εἰς τὴν Σαμαρείτιδα) β' 1¹ *Οὐκ ἦς ἀξία τοῦ ἔχειν*.

ις' 1¹ ἵνα μὴ ἀγνοῆς:

Εἶναι σύνηθες φαινόμενο, στις δύο εκδόσεις των κοντακίων (γνήσιων και μη³⁶) του Ρωμανού από τους Maas – Τρυπάνη, να τονίζεται ο σύνδεσμος ἵνα στη λήγουσα, χάριν της ομοτονίας.³⁷ Ο Τρυπάνης, επικαλούμενος το επιχείρημα της προέλευσης του σύγχρονου να από το ἵνα (θέση που είναι γενικώς αποδεκτή),³⁸ αφού έλαβε πρώτα τη μορφή ἵνα κατά τον 6^ο αιώνα μ.Χ. (οπότε έζησε ο Ρωμανός), και εφαρμόζοντας πιστά μία συγκεκριμένη μετρική φόρμα, υπερασπίζεται ακράδαντα το παρατονισμένο ἵνα.³⁹ Δεν μαρτυρεῖται, όμως, σχεδόν πουθενά (εκτός από τις προαναφερθείσες εκδόσεις) και σε καμία εποχή (ούτε στην εποχή του Ρωμανού, κατά την οποία εμφανίζεται) ο τύπος ἵνα, παρά μόνο σε ένα χωρίο από το *Χρονικό* του Ψευδο-Σφραντζή, έργο του 14^{ου}-15^{ου} αιώνα (περίπου εννιακόσια χρόνια μετά τον ποιητή).⁴⁰ Από τον 9^ο αιώνα και εξής, αρχίζει η παράλληλη χρήση του ἵνα και του να στα κείμενα, και με το πέρασμα των αιώνων η χρήση του ἵνα περιορίζεται έναντι του να (σε κάποια έργα δεν υπάρχει καθόλου). Όσες φορές εντόπισα το να ήταν κυρίως σε ευθείς λόγους, γραμμένους σε δημόδη γλώσσα, ενώ οι αφηγήσεις, στις οποίες παρεμβάλλονταν, ήταν σε λόγια γλώσσα, αφού στη μεσαιωνική περίοδο (6^{ος}-18^{ος} αι.) ο προφορικός λόγος εξελισσόταν, αλλά στον γραπτό διατηρούνταν, άλλοτε σε μικρό και άλλοτε σε μεγάλο βαθμό, τα αττικά στοιχεία.⁴¹ Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι, με τα δεδομένα που έχουμε μέχρι σήμερα και έχοντας κατά νου τα παραπάνω, το ἵνα ήταν αποκλειστικό χαρακτηριστικό της

³⁴ βλ. κριτικό υπόμνημα της παρούσας έκδοσης.

³⁵ Η πρόταση αυτή μου γνωστοποιήθηκε προφορικά.

³⁶ P. Maas / C. A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica: cantica dubia*, Berlin 1970.

³⁷ Για τον παρατονισμό λέξεων στην έκδοση των Maas – Τρυπάνη, βλ. υποσημ. 9 της παρούσας μελέτης.

³⁸ Ενδεικτικά, βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2011, 910. Ακόμη, Γ. Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2017 (στο εξής Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική ιστορία*), 140.

³⁹ Βλ. C. A. Trypanis, *Early Medieval Greek iná*, *Glotta* 38 (1960) 312-313. Για τους λόγους που αναφέρω παρακάτω στην παρατήρηση, η επιχειρηματολογία στο άρθρο του Τρυπάνη είναι, κατά την άποψή μου, εξαιρετικά αδύναμη και ανεπαρκής.

⁴⁰ Ψευδο-Σφραντζής, *Χρον.* 226, 32 *Γrecu μισθωτὸς ἐγένετο, ἵνα μὴ γνωσθῆ τοῖς ἀδελφοῖς*.

⁴¹ Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική ιστορία* 151.

καθημερινής ομιλίας έως κάποια χρόνια και ποτέ δεν έγγραψε κανένας (συνεπώς ούτε και ο Ρωμανός) αυτόν τον τύπο.⁴²

Η γραφή που βελτιώνεται στο ημιστίχιο είναι το παραδεδομένο από το χειρόγραφο *ἀγνοήσης*, το οποίο δίνει μία συλλαβή επιπλέον. Ο Maas διορθώνει σε υποτακτική ενεστώτα (*ἀγνοῆς*) και επαναφέρει, έτσι, το μέτρο και βελτιώνει το νόημα.

ιζ' 1² ἄπερ ὑποστής:

Η οριστική του παθητικού αορίστου β' που παραδίδει ο κώδικας και υιοθετούν οι εκδότες δημιουργεί προβλήματα στο νόημα, διότι ακολουθεί το γάρ μαζί με τα γεγονότα, τα οποία θα συμβούν με την ανάσταση του Κυρίου (ο Άδης θα δώσει πίσω όσες ψυχές έλαβε μέχρι την ανάσταση, και όσοι θα πεθαίνουν και θα πηγαίνουν στον Άδη από εδώ και πέρα θα ανασταίνονται). Θα ήταν προτιμότερη η διόρθωση σε *ὑποστής* (υποτακτική παθητικού αορίστου β').

ιζ' 3¹ ἀλλὰ γὰρ ὅσοι δ' ἄν σοι:

Το παραδεδομένο *ὡς εἶδες* προσθέτει μία παραπάνω συλλαβή και δημιουργεί ασάφεια στο νόημα. Η πρόταση (με αμφιβολίες) του Τρυπάνη *ὅσοι δ'*, την οποία εντάσσει στο κυρίως κείμενο ο G.d.M., εκτιμώ ότι είναι η πιο επιτυχημένη από πλευράς μέτρου (ισοσυλλαβία), αλλά και συνοχής· γίνεται διάκριση ανάμεσα σε αυτούς που είναι ήδη στον Άδη και αναστήθηκαν, και σε αυτούς που στο εξής (δηλ. μετά την ανάσταση του Κυρίου) θα πεθάνουν, αλλά θα αναστηθούν.

ιζ' 4² πάντες ἐξήλλοντο <τὲ> καὶ ἐχόρευον:

Αποφάσισα να προσθέσω ένα *τε*, προκειμένου να μην χωλαίνει το ημιστίχιο, τουλάχιστον όσον αφορά τον αριθμό των συλλαβών. Για μετρικούς λόγους δεν είναι δυνατή η έγκλιση του τόνου.

ιζ' 9¹ τοῦ κυλίσαντος:

Η παραδεδομένη μετοχή ενεστώτα *κυλίοντος*, την οποία διατηρούν οι εκδότες, δεν ταιριάζει χρονικά με το προηγούμενο *ἐδέηθης*. Επιλέγοντας να διορθωθεί σε *κυλίσαντος* (δηλαδή σε αόριστο, όπως το ρήμα), θεωρώ ότι αποκαθίσταται η νεοελληνική απόδοση. Μάλιστα, στο ίδιο κοντάκιο, η μετοχή *κυλίσαντος* απαντά ακόμη μία φορά με ένα ρήμα σε παρελθοντικό χρόνο να προηγείται, βλ. ιθ' 2.

ιη' 2²⁻³ οὐδὲ ὄλωσ <οὐκ> ἐγένετο:

Θα μπορούσε να θεωρηθεί πλεονασμός η προσθήκη του *οὐκ* από τον G.d.M. χάριν του μέτρου, ενώ προηγείται η φράση *οὐδὲ ὄλωσ*. Όμως, βλ. ιθ' 2¹. Πρβλ. και Κοντ. 5 (Εἰς τὸν Ἰωσήφ) γ' 3 *οὐδέπω γὰρ ὄντως ἡ γραφή οὐκ ἀπέθανεν* / Κοντ. 18 (Εἰς τὸν ἐν Κανᾶ γάμον) ιγ' 7 *οὐκ ἐπέπερ οὐ δυνατὸς πέφυκα* / Κοντ. 19 (Εἰς τὴν Σαμαρείτιδα) κα' 1 *Οὐδὲν <οὐδ'> ὄλωσ οὐκ εἶπον οἱ κήρυκες τοῦ σωτῆρος*.⁴³ Άλλωστε, ο γραφέας του κώδικα

⁴² Πιστεύω ότι φαίνεται πιο πιθανή η προφορά του ἴνα σε ἰνά, κατά την ψαλμωδία, για να «καλυφθεί» η παράβαση της ομοτονίας των στίχων (τονή). Αλλά, για αυτή την άποψη δεν είμαστε απόλυτα βέβαιοι, δεδομένου ότι δεν έχουμε ξεκάθαρη εικόνα της βυζαντινής μουσικής των αρχαίων χρόνων και δεν μπορούμε να την παραλληλίζουμε με αυτή της σύγχρονης εποχής. Βλ. Θ. Ε. Δετοράκης, *Βυζαντινή θρησκευτική ποίηση και υμνογραφία*, Ρέθυμνο 1997 (στο εξής Δετοράκης, *Υμνογραφία*) 39.

⁴³ Για την έκδοση του στίχου με <οὐδ'>, βλ. Γ. Παπαγιάννης, Ρωμανού του Μελωδού κοντάκιο «εἰς τὴν Σαμαρείτιδα»: νέα κριτική έκδοση με παρατηρήσεις, *Βυζαντινά* 33 (2014) (στο εξής Παπαγιάννης, *Εἰς τὴν Σαμαρείτιδα*) 53.

εύλογα θα «προβληματιζόταν» με μία δεύτερη άρνηση που πιθανόν να υπήρχε στο χειρόγραφο, από το οποίο αντέγραφε, και με άνεση θα την παρέλειπε.⁴⁴

η' 4¹ εἰ <γάρ> καὶ γέγονα σάρξ:

Συμμερίζομαι την ιδέα του Τρυπάνη να προστεθεί για μετρικούς λόγους το γάρ, λόγω του ότι συνδέεται με τον προηγούμενο στίχο (ο Χριστός εξηγεί γιατί όλα τα δημιουργήματα υποτάσσονται σε αυτόν και τον θεωρούν Θεό).

η' 5¹ {καὶ} τῷ νεύματι τῷ ἐμῷ:

Προχώρησα στον οβελισμό του καὶ που περισσεύει (όπως ο Τρυπάνης), με τη σκέψη ότι ο στίχος 5 είναι ανεξάρτητος από τον προηγούμενο, και ότι οι στίχοι που ακολουθούν, μαζί με τον στίχο 5, λειτουργούν ως επεξηγήσεις στη δήλωση του Κυρίου ότι είναι «ο δημιουργός και ο κυρίαρχος όλων».

η' 7² εἰς τὰ ὀπίσω ἀνέκαμψε:

Ο G.d.M. προτιμά να διαβάσει με συνίτηση τα δύο φωνήεντα (λύση την οποία και αποδέχομαι). Ακόμη, είναι εφικτός ο οβελισμός του άρθρου τά, πρβλ. Εφραίμ Σύρ. Περὶ μοναχῶν, 23-24 Phrantzolas οὐκέτι αὐτὸν ἀφέντες ἀπῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐστράφησαν εἰς ὀπίσω. / Ευστ. Θεσσ. Παρεκβ. Ἰλ. II, 810, 11-13 van der Valk Καὶ τοῦτο γενόμενον καὶ εἰς ὀπίσω καὶ ἐπὶ πολλοὺς παραμεῖναν ἐνιαυτοὺς τὰς ἀλκωνίδας ἡμέρας ἔφηνε.

ιθ' 2¹ οὐδέποτε οὐκ ἔχρηζε:

Το χειρόγραφο ξεκάθαρα, και παρά τη μικρή φθορά σε εκείνο το σημείο, παραδίδει ἔχρηζε (χωρίς ν, όπως φαίνεται να διάβασε ο Maas) και μετά υπάρχει άγραφος χώρος. Στην αμέσως επόμενη σειρά, όπου, επίσης, δεν υπάρχει τόσο έντονη υγρασία, τα γράμματα που βρίσκονται κάτω από τη θέση του υποτιθέμενου υπαρκτού ν διακρίνονται. Αυτό αποκλείει την περίπτωση να έχει σβηστεί το ν. Επιπλέον, η διόρθωση ἔχρηζον από τον Maas δεν είναι απαραίτητη, διότι ο Χριστός αναφέρεται μεν στον εαυτό του, κάνοντας δε χρήση του γ' ενικού.⁴⁵

ιθ' 3³ τοῦτο γὰρ δέδωκε σύμβολον:

Παρόλο που η έκδοση της Οξφόρδης διατηρεί τον τύπο δέδωκα που υπάρχει στον κώδικα, ο Maas προτείνει στο κριτικό υπόμνημα (μάλλον με επιφύλαξη) τη γραφή δέδωκε, η οποία, κατά την άποψή μου, εξαλείφει τη νοηματική ασάφεια. Ως υποκείμενο του ρήματος θα θεωρήσουμε τη λέξη ἔπαρσις, για να δηλωθεί ότι αυτή (η άρση του λίθου) αποτελεί για τους θνητούς σύμβολο και απόδειξη της καταστροφής των πυλών του Άδη. Η ειδική πρόταση (στ. 5-6) λειτουργεί ως επεξήγηση στις λέξεις σύμβολον και σημείον.

ιθ' 4² ἐκ τάφου:

Ο Χριστός αναφέρεται στην άρση του λίθου από τον δικό του τάφο και ότι αυτή αποτελεί σύμβολο για τους θνητούς της συντριβής των πυλών του Άδη. Η γενική πληθυντικού τάφων του χειρογράφου και η διατήρησή της από τους εκδότες προκαλεί

⁴⁴ Παπαγιάννης, Εἰς τὴν Σαμαρειτίδα 53.

⁴⁵ Τέτοια φαινόμενα απαντούν και σήμερα, κυρίως στον προφορικό λόγο. Είναι σαν ένας τρόπος εξύψωσης του εαυτού μας, σχετικά με κάποιο προσωπικό χαρακτηριστικό ή κατόρθωμα, χωρίς να υποδηλώνεται πάντα έπαρση ή αλαζονεία.

δυσκολία κατανόησης. Ίσως πρόκειται για αντιγραφικό σφάλμα μιας που η κατάληξη -ου μπορεί παλαιογραφικά να παραναγνωσθεί ως -ων.

ιθ' 7² ἐν τοῖς τάφοις:

Μάλλον το σημείο φάνηκε εκ πρώτης όψεως (δικαίως) δυσνόητο στον Maas και οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι ίσως χρειάζεται μία διόρθωση και, έτσι, προτείνει στο κριτικό υπόμνημα τη γραφή *βάθροις*, η οποία απέχει πολύ παλαιογραφικά από το *τάφοις* και δεν ταιριάζει με τα συμφραζόμενα του στίχου. Διαβάζοντας προσεκτικά, θα αντιληφθούμε ότι ο ποιητής ενδέχεται μεταφορικά να αποκαλεί «πύλες του Άδη» και τις πύλες των τάφων, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η μορφή των τάφων της εποχής ήταν πολύ διαφορετική (έμοιαζαν με μικρά σπήλαια, των οποίων την είσοδο έφραζε μία μεγάλη πέτρινη πλάκα που χρησίμευε ως πύλη⁴⁶). Επομένως, εννοείται ότι οι πύλες στους τάφους χάνουν τη σημασία τους, αφού ο Κύριος με την ανάστασή Του τις απομακρύνει (ιθ' 1) και φέρνει την ανάσταση τόσο των νεκρών (αφού έχουν σπάσει οι πύλες του Άδη) όσο και των μελλοντικά νεκρών (βλ. ις' 1-3).

κ' 7¹ σὺν τοῖς ἀγίοις σ[ου]:

Ο στίχος με τη γραφή *σου* στον κώδικα είναι εξίσου τέλειος ως προς τη σημασία με αυτόν στην έκδοση των Maas – Τρυπάνη,⁴⁷ όπου έχουμε αντικατάσταση του *σου* με την αντωνυμία *μου* από τον Maas. Γι' αυτό, προτίμησα να ακολουθήσω τη χειρόγραφη παράδοση. Παρόμοια πράττει και ο G.d.M.

Γ2. Μετρικές Παρατηρήσεις:

Γ2.α. Παραλλαγές και Υποπαραλλαγές:

Όπως αναφέρθηκε στην Εισαγωγή της παρούσας εργασίας, προτιμήθηκε, κατόπιν επιλογής του συγγραφέα, η διατήρηση του μέτρου που ακολουθεί ο ποιητής στο παρόν κοντάκι (ή, τουλάχιστον, του μέτρου που μας παραδόθηκε από τον γραφέα του κώδικα). Αυτό συνεπάγεται την τήρηση των μετρικών επιλογών του ποιητή / αντιγραφέα, κυρίως στην έγκλιση του τόνου, με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις, οι οποίες θα παρουσιαστούν παρακάτω. Οι μετρικές επεμβάσεις που έγιναν στο κείμενο για την κατάρτιση νέας κριτικής έκδοσης αφορούν, σχεδόν αποκλειστικά (μαζί με ελάχιστες εφαρμογές ή απορρίψεις τονικών εγκλίσεων του χειρογράφου), την επαναφορά της ισοσυλλαβίας στους στίχους όπου αυτή διαταράσσεται, οι οποίοι επισημαίνονται όλοι από τους προηγούμενους εκδότες. Λαμβάνοντας υπ' όψιν αυτές τις επεμβάσεις, τα γενικά μετρικά σχήματα του προοιμίου και όλων των οίκων του κοντακίου⁴⁸ είναι τα εξής:

⁴⁶ Πρβλ. Κύριλλ. Ιεροσ. Όμιλ. εις τὴν ὑπαπάντην (sp.) 2, 5-6 Reischl-Rupp *καὶ ἀνοίξαντι τῶν τάφων ἐπὶ σταυροῦ τὰς πύλας*.

⁴⁷ Η διαφορά εντοπίζεται στο γεγονός ότι στο κείμενο των Maas – Τρυπάνη φαίνεται ο Χριστός να μας προτρέπει να κληρονομήσουμε τη βασιλεία των Ουρανών μαζί με τους αγίους του, ενώ στον Πατριακό κώδικα προσευχόμαστε σε Εκείνον να την αξιωθούμε, όπως θα την αξιωθούν και οι άγιοι. Δηλαδή, να είμαστε και εμείς μεταξύ αυτών των αγίων (πρβλ. G.d.M., Hymnes IV 601, υποσημ. 1).

⁴⁸ Για το γενικό μετρικό σχήμα που έχει ο οίκος στο κοντάκιό μας, υπολογίστηκαν για κάθε στίχο οι μετρικές μορφές που επαναλαμβάνονται τις περισσότερες φορές. Το σχήμα είναι σχεδόν ίδιο με αυτό της γαλλικής έκδοσης (βλ. G.d.M., Hymnes IV 575). Τα σύμβολα υ και – δηλώνουν την άτονη και την τονισμένη συλλαβή αντίστοιχα, όπως έχει καθιερωθεί.

Προοίμιον:

υ υ υ - υ υ υ - / υ - υ υ - υ υ
 υ υ υ - υ υ υ - / - υ υ υ - υ υ - υ υ⁴⁹
 υ υ - υ υ υ - υ / υ υ - υ υ - υ
 υ - υ υ υ - υ υ / υ υ - υ υ - υ υ 4

Οἶκος:

υ - υ - υ υ υ - / - υ υ - υ υ - υ / υ υ υ - υ υ - υ
 υ - υ υ υ - υ υ / υ υ - υ / υ υ - υ υ - υ υ
 υ υ - -⁵⁰ υ υ - / υ υ υ - / υ υ υ - υ υ - υ υ
 υ υ - υ υ υ - / - υ υ - υ υ - υ υ - υ υ
 υ - υ - υ υ - / υ - υ υ - υ 5
 υ υ - υ υ υ - υ
 υ υ υ - υ υ / - υ υ (ή υ υ -) υ υ - υ υ
 - υ υ - / υ υ - υ υ υ - / - υ υ - υ υ
 υ υ - υ υ / υ υ - υ υ / - υ υ υ - υ υ
 υ υ - υ υ - υ υ 10

Οι περισσότεροι στίχοι των οίκων παρουσιάζουν διάφορες παραλλαγές. Κάποιες από αυτές εντοπίζονται σε παραπάνω από δύο οίκους, ενώ υπάρχουν στίχοι που δεν ταυτίζονται με κάποια από τις παραλλαγές. Γι' αυτό, ο γράφων τους θεωρεί υποπαραλλαγές των ήδη υπάρχουσών παραλλαγών. Ακόμη, δεν προτιμήθηκε να εφαρμοστεί αυστηρά η έγκλιση του τόνου σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες, παρόλο που δίνεται η δυνατότητα σε μερικές περιπτώσεις λέξεων, αλλά διατηρήθηκε ως έχει, παρά την πιθανή παράβαση της ομοτονίας. Άλλωστε, τέτοιου είδους παραβάσεις γίνονται, όχι μόνο από τους εκδότες, αλλά και από τον ίδιο τον ποιητή. Εφόσον, η επιστημονική κοινότητα δεν έχει καταλήξει σε κάποιο βέβαιο συμπέρασμα για τους κανόνες του μέτρου στα κοντάκια, αλλά αποδέχεται την ύπαρξη των παραβάσεων⁵¹ και απορρίπτει, επομένως, την απόλυτη εφαρμογή του,⁵² καλούμαστε και εμείς να σεβαστούμε το μέτρο με κάποια ευελιξία.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι «κύριες»⁵³ μετρικές μορφές μαζί με τις παραλλαγές και τις υποπαραλλαγές τους, οι οποίες υπάρχουν στους στίχους των οίκων, μαζί με το σύμβολο που χαρακτηρίζει την κάθε μία μετρική μορφή στο γενικό σχήμα:

Σύμβολο	Μορφή	Στίχοι & Οίκοι
a	- υ υ - υ υ - υ - υ υ - υ - υ υ - υ υ υ - υ - υ υ - υ - υ υ - υ υ - υ υ υ υ - υ	1 ² : β', γ', ζ', η', ια', ιβ', ις', ιθ' 1 ³ : α', θ', ια', ιβ', ιδ' Παραλλαγή Α (1 ¹ : ε', ις') Παραλλαγή Β (1 ² : ζ') Παραλλαγή Γ (1 ³ : ι') Υποπαραλλαγή της Γ (1 ² : θ', ιδ', κ', 1 ³ : ις')

⁴⁹ Οι τρεις τελευταίες συλλαβές (- υ υ) στο δεύτερο ημιστίχιο του στίχου 2 αντιστοιχούν στη μετοχή λέγοντες. Στην έκδοση του G.d.M., παραλείπονται, πιθανόν από αβλεψία.

⁵⁰ Η συλλαβή απαντά τις περισσότερες φορές ως τονισμένη. Ο G.d.M. την παρουσιάζει στο σχήμα του άτονη.

⁵¹ Αντιθέτως, αυτές οι παραβάσεις είναι ενδεικτικές της ποικιλίας μετρικών σχημάτων που επέλεξαν οι δημιουργοί στα κοντάκια και, γενικά, στους ύμνους. Βλ. Δετοράκης, Υμνογραφία 38.

⁵² Δετοράκης, Υμνογραφία 39.

⁵³ Ονομάζω «κύριες» τις μετρικές μορφές που επαναλαμβάνονται τις περισσότερες φορές (γι' αυτό και τις έχω εντάξει στο γενικό μετρικό σχήμα των οίκων).

	- υ - υ υ υ - υ - υ υ υ υ υ - υ	Παραλλαγή Δ (1 ² : ε', ιε', 1 ³ : β', 6: δ', ιη') Υποπαραλλαγή της Δ (1 ² : ι', ιη')
b	υ υ υ - υ υ - υ υ υ υ - υ - - υ υ υ υ υ υ υ - υ	1 ² : δ', ιγ', ιζ' 1 ³ : δ'-η', ιγ', ιε', ιζ'-ιθ' Παραλλαγή Α (1 ³ : γ') Παραλλαγή Β (1 ² : α', 1 ³ : κ')
g	υ - υ υ υ - υ υ υ - υ - υ - υ υ υ - υ υ υ - υ - υ - - υ υ - υ υ	2 ¹ : α'-δ', ζ'-θ', ια'-κ' Παραλλαγή Α (1 ¹ : θ', 2 ¹ : ι') Παραλλαγή Β (2 ¹ : ε') Παραλλαγή Γ (2 ³ : α')
h	υ υ - υ υ - - υ	2 ² : β'-ια', ιγ', ιε'-ιζ', ιθ', κ' Παραλλαγή (2 ² : ιβ', ιδ', ιη')
j	υ υ - υ υ - υ υ υ υ - υ υ - υ -	2 ³ : β', δ'-κ' 7 ² : γ'-ζ', ια', ιδ', ιη', ιθ' 10: α'-κ' Παραλλαγή (2 ³ : γ')
l	υ - υ - υ υ υ - υ υ υ - υ υ υ - - υ υ - υ υ υ - - - υ - υ υ υ - - υ - υ υ υ υ -	1 ¹ : γ', ζ', ι', ιγ', ιθ', κ' Παραλλαγή Α (1 ¹ : α', β', η', ιε') Παραλλαγή Β (1 ¹ : δ', ζ', ιβ', ιδ') Παραλλαγή Γ (1 ¹ : ια') Υποπαραλλαγή της Β (1 ¹ : ις')
o	υ υ - υ υ υ - υ υ - υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ -	3 ¹ : α'-ε', ι' 4 ¹ : γ', δ', ζ', ι', ιβ'-ιδ', ιζ', ιθ', κ' 8 ² : α', δ', ζ', ι', ιβ'-ιδ', ις'-κ' Παραλλαγή Α (3 ¹ : ιε') Παραλλαγή Β (4 ¹ : ε')
p	υ υ - - υ υ - υ υ - υ - υ - υ υ - - υ υ υ υ υ - - - υ υ υ - - - υ υ - - υ υ - υ υ - - υ - υ υ υ - - υ - υ υ - -	3 ¹ : ζ'-η', ια', ιη'-κ' 4 ¹ : η', θ', ις' 8 ² : γ', ε' Παραλλαγή Α (9 ³ : γ', ις') Παραλλαγή Β (4 ¹ : ια') Υποπαραλλαγή της Β (9 ³ : ια') Παραλλαγή Γ (3 ¹ : ιβ') Παραλλαγή Δ (3 ¹ : θ', 4 ¹ : β', 5 ¹ : ις') Υποπαραλλαγή της Δ (4 ¹ : α', ιε', 8 ² : η', θ') Παραλλαγή Ε (8 ² : ια')
r	- υ υ - - υ υ υ - υ - υ	3 ² : α', γ', ζ', θ', ιγ', ιζ'-κ' 8 ¹ : α', δ'-ζ', θ', ι', ιβ', ιδ', ις', ιθ' Παραλλαγή (3 ² : ιε', 8 ² : η', ιη') Υποπαραλλαγή (2 ² : α', 3 ² : η')
t	υ υ υ - υ - υ -	3 ² : β', δ', ε', ζ', ι'-ιβ', ιδ', ις' 8 ¹ : β', γ', ια', ιγ', ις' Παραλλαγή (8 ¹ : ιε', κ')
v	υ υ υ - υ υ - υ υ υ - υ - υ υ - υ υ - υ υ - υ υ - υ υ	3 ³ : β', ε', ζ', η', ι', ια', ιγ'-ιζ', κ' Παραλλαγή Α (3 ³ : δ', ιβ') Παραλλαγή Β (3 ³ : α', γ', ζ', θ', ιθ')
β	- υ υ - υ υ - υ υ - υ υ - υ - - υ υ - υ υ - υ υ	4 ² : α', ε'-θ', ια', ιβ', ιη'-κ' Παραλλαγή Α (4 ² : ιδ')

	-υ υ υ υ υ - υ υ - υ υ - υ υ - υ υ υ υ υ - υ υ υ υ υ - υ - υ υ υ - υ υ	Παραλλαγή Β (4 ² : ιε΄) Παραλλαγή Γ (4 ² : γ΄, 4 ² : ιζ΄) Υποπαραλλαγή της Γ (4 ² : β΄, δ΄, ι΄, ιγ΄, ις΄)
δ	υ - υ - υ υ - υ υ υ - υ υ - υ - - υ υ υ - υ - υ - υ - υ υ - - - υ - υ υ - υ υ υ υ - - υ υ υ υ υ -	5 ¹ : α΄-γ΄, ζ΄, ι΄, ια΄, ιγ΄, κ΄ 8 ² : ζ΄ Παραλλαγή Α (4 ¹ : ιη΄, 5 ¹ : ζ΄, θ΄, ιε΄, ιθ΄, 8 ² : ιε΄) Υποπαραλλαγή της Α (3 ¹ : ιδ΄, 4 ¹ : ζ΄) Παραλλαγή Β (3 ¹ : ις΄) Υποπαραλλαγή της Β (3 ¹ : ιγ΄, ιθ΄) Παραλλαγή Γ (3 ¹ : ιε΄, 5 ¹ : ε΄, ιβ΄, ιδ΄, ις΄, ιη΄) Υποπαραλλαγή της Γ (5 ¹ : δ΄, η΄, 8 ² : β΄)
θ	υ - υ υ - υ	5 ² : σε όλους τους οίκους εκτός από τον ιδ΄
ι	υ υ - υ υ υ - υ	6: σε όλους τους οίκους εκτός των δ΄ και ιη΄
κ	- υ υ - υ υ	7 ¹ : α΄, δ΄, ζ΄-θ΄, ιε΄-ιζ΄ 8 ³ : α΄, γ΄-ε΄, θ΄-ιβ΄, ιδ΄, ις΄, ιη΄-κ΄
λ	υ υ υ - υ υ υ υ υ - υ - υ υ υ - - υ	7 ¹ : β΄, γ΄, ε΄, ι΄, ιβ΄-ιδ΄, ιη΄-κ΄ 8 ³ : β΄, ζ΄-η΄, ιγ΄, ιε΄, ις΄ Παραλλαγή Α (7 ¹ : ια΄) Παραλλαγή Β (5 ² : ιδ΄)
ν	- υ υ υ υ - υ υ - υ - υ υ - υ υ	7 ² : β΄, ζ΄, θ΄, ι΄, ιβ΄, ιγ΄, ιε΄, κ΄ Παραλλαγή (7 ² : α΄, ις΄, ις΄)
ρ	υ υ - υ υ υ - - υ υ υ υ - υ - - υ - υ υ	9 ¹ : γ΄, δ΄, ζ΄-θ΄, ια΄-ιθ΄ 9 ² : β΄-δ΄, ζ΄-η΄, ι΄-ιδ΄, ις΄-ιη΄, κ΄ Παραλλαγή Α (9 ² : θ΄) Παραλλαγή Β (9 ¹ : κ΄, 9 ² : α΄) Παραλλαγή Γ (9 ¹ : α΄, β΄, ε΄, ι΄, 9 ² : ε΄, ιε΄, ιθ΄)
χ	- υ υ υ - υ υ - υ - υ - υ υ υ - - υ - υ υ υ υ υ υ - υ υ υ υ - υ - υ υ	9 ³ : ζ΄, ζ΄, ιδ΄, ιε΄, ις΄-κ΄ Παραλλαγή Α (9 ³ : α΄, δ΄, ε΄, ι΄) Υποπαραλλαγή της Α (9 ³ : ιγ΄) Παραλλαγή Β (9 ³ : ιβ΄) Υποπαραλλαγή της Β (9 ³ : β΄, η΄, θ΄)

Έτσι, λοιπόν, βάσει του παραπάνω πίνακα, αλλά και του γενικού μετρικού σχήματος, οι στίχοι των οίκων θα μπορούσαν να αναπαρασταθούν με τα εξής σύμβολα:

$$\begin{array}{l}
 l + a + b \\
 g + h + j \\
 p + t + v \\
 o + \beta \\
 \delta + \theta \qquad 5 \\
 i \\
 \lambda + v / j \\
 r + o + \kappa \\
 \rho + \rho + \chi \\
 j \qquad 10
 \end{array}$$

Γ2.β. Η έγκλιση του τόνου:

Παρατηρείται συχνά το φαινόμενο οι εκδότες να μην διατηρούν τις εγκλίσεις του τόνου που υπάρχουν στο χειρόγραφο και να προβαίνουν σε διορθώσεις, οι οποίες, όχι μόνο δεν είναι πάντα απαραίτητες, αλλά οδηγούν και σε παραβάσεις του μέτρου που ισχύει στο καθένα από τα κοντάκια του Ρωμανού (τουλάχιστον σε αυτά του Πατμιακού κώδικα).⁵⁴ Τέτοιου είδους παραβάσεις-υπερδιορθώσεις υπάρχουν στο πραγματευόμενο κοντάκιο,⁵⁵ των οποίων ορισμένα παραδείγματα κρίθηκε σκόπιμο να παρατεθούν στο παρόν κεφάλαιο, δηλώνοντας ποια είναι η *metri causa* προτιμητέα γραφή, η οποία διατηρήθηκε στην κριτική επανέκδοση,⁵⁶ ποια η απορριπτέα, και πού παραδίδονται αμφοτέρως:

Προοίμ. 3 Ποῦ σου P recte⁵⁷ : Ποῦ σοῦ edd.

ε' 1² ἔφθασέ τε P G. : ἔφθασε τὲ O falso

ς' 1² ἀνθρώπου ἔστι O recte : ἀνθρώπου ἐστὶ P G.

ζ' 3² γὰρ εἰμι P O : γὰρ εἰμι G. falso

ζ' 6 Ποῦ σου P recte : Ποῦ σοῦ edd.

η' 3² βλέποντές με P G. : βλέποντες μὲ O falso

θ' 3² δῆλον ἐστὶ O recte : δῆλον ἐστὶ P : δῆλόν ἐστὶ G.

θ' 4¹ κτῆμα ἐστὶ O recte : κτῆμα ἐστὶ P : κτῆμά ἐστὶ G.

ια' 2³ ἀδικῆσαί σε P et G. recte : ἀδικῆσαι σε O

ιγ' 3¹ ἔνοχός σοι P G. : ἔνοχος σοὶ O falso

ιγ' 9¹ αἶμά μου P et G. recte : αἶμα μου O

ιδ' 8³ γνῶναί σε P et G. recte : γνῶναι σε O

ιε' 1² γὰρ ἐστὶ P G. : γὰρ ἔστι O falso

ιε' 3² εὔρηκας τὶ O recte : εὔρηκας τί P : εὔρηκάς τι G.

ιε' 4² πᾶσι σου P et O : πᾶσί σου G. falso

ις' 1¹ ἵνα P G. : ἰνὰ O falso⁵⁸

ιθ' 3¹ μάθετέ μου P G. recte : μάθετε μοῦ O

Βάσει των ανωτέρω περιπτώσεων, γίνεται σαφές ότι, τουλάχιστον στο κοντάκιο για την Ανάσταση και την παραβολή των δέκα δραχμών, ο Γάλλος εκδότης τις περισσότερες φορές τηρεί την έγκλιση του τόνου που υπάρχει στον κώδικα.⁵⁹ Ταυτόχρονα, φροντίζει

⁵⁴ Ενδεικτικά για τις εγκλιτικές, και κατά συνέπεια, μετρικές παραβάσεις από την πλευρά των εκδοτών (και όχι μόνο) σε κοντάκια του Ρωμανού, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στον κώδικα P, πρβλ. το Παράρτημα από το άρθρο του Γρηγορίου Παπαγιάννη (βλ. υποσημ. 43), 55-57.

⁵⁵ Ήδη, μερικές εντοπίζονται στις Παρατηρήσεις και στο κριτικό υπόμνημα του παρόντος πονήματος.

⁵⁶ Για το μέτρο της κριτικής επανέκδοσης, βλ. Εισαγωγή.

⁵⁷ Βλ. και Παρατηρήσεις για Προοίμ. 3.

⁵⁸ Βλ. Παρατηρήσεις για ις' 1¹.

⁵⁹ Ενίοτε την εφαρμόζει όπου δεν υπάρχει (πάντα σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες), με αποτέλεσμα, όμως, να δημιουργούνται μετρικές αποκλίσεις.

να την εφαρμόζει στις προπερισπώμενες λέξεις,⁶⁰ στις οποίες παραλείπεται η έγκλιση στο χειρόγραφο,⁶¹ ακολουθώντας τον κλασικό γραμματικό κανόνα. Στον αντίποδα, συχνά παραλείπεται από τους εκδότες της Οξφόρδης η ήδη εφαρμοσμένη στον κώδικα (και γραμματικά ορθή) έγκλιση του τόνου.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η έντονη προσπάθεια μετρικής εξομοίωσης των στίχων είναι φανερή και στις δύο εκδόσεις. Στη μεν αγγλική έκδοση με τη συχνή παράλειψη της παραδεδομένης από το χειρόγραφο έγκλισης τόνου, στη δε γαλλική με την αυστηρή εφαρμογή του κανόνα της γραμματικής περί έγκλισης.

⁶⁰ Όπως φαίνεται στα παραδείγματα, οι λέξεις αυτές άλλοτε έχουν οξεία στην τελευταία συλλαβή (εφαρμογή έγκλισης) και άλλοτε δεν έχουν.

⁶¹ Πολλές φορές οι Maas – Τρυπάνης δεν διορθώνουν τον κώδικα όσον αφορά τέτοιες περιπτώσεις (σε αντίθεση με τον G.d.M.). Η ίδια τακτική ακολουθείται και στην παρούσα έκδοση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Ελληνική:

- Θ. Ε. Δετοράκης, *Βυζαντινή θρησκευτική ποίηση και υμνογραφία*, Ρέθυμνο 1997.
- Γ. Μπαμπινιώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2011.
- Γ. Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2017.
- Γ. Παπαγιάννης, Ρωμανού του Μελωδού κοντάκιον «εις την Σαμαρείτιδα»: νέα κριτική έκδοση με παρατηρήσεις, *Βυζαντινά* 33 (2014) 11-59.
- Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ἡ βυζαντινὴ ὕμνογραφία καὶ ποίησις*, Ἀθῆναι 1965.
- Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι: ἐκδιδόμενοι ἐκ πατριακῶν κωδίκων*, Α΄-Δ΄, Ἀθῆναι 1952-1957.

2. Ξενόγλωσση:

- J. Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode, Hymnes, I & IV*, Paris 1965.
- P. Maas / C. A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica: cantica dubia*, Berlin 1970.
- P. Maas / C. A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica: cantica genuina*, Oxford 1963.
- E. Nestle / K. Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28th, Stuttgart 2012.
- A. Ralfs / R. Hanhart, *Septuaginta. Editio Altera*, Stuttgart 2006.
- C. A. Trypanis, Early Medieval Greek ivά, *Glotta* 38 (1960) 312-313.

3. Ηλεκτρονικές Πηγές:

Thesaurus Linguae Graece (TLG).